

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

на тему

**ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ**

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 21-М групи
спеціальності 013 Початкова освіта

Прокопенко Анна Яківна

Науковий керівник:

д. пед. н., професор Гавриленко Тетяна Леонідівна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року

Студентка

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

Ірина ТУРЧИНА

(підпис)

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Прокопенко А. Я. Дидактико-методичні засади оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі. Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023. 92 с.

У кваліфікаційній роботі здійснено ретроспективний аналіз оцінювання навчальних досягнень молодших школярів; розкрито сутність поняття «оцінювання навчальних досягнень»; проаналізовано мету, принципи, функції, методи та форми оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі; визначено особливості реалізації формувального оцінювання в початковій школі. Експериментально перевірено використання технік формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи. Розроблено рекомендації для вчителів початкової школи щодо впровадження технік формувального оцінювання.

Ключові слова: оцінювання навчальних досягнень, підсумкове оцінювання, формувальне оцінювання, техніки формувального оцінювання, освітній процес, молодші школярі, Нова українська школа.

ABSTRACT

Prokopenko A. Ya. Didactic and methodological principles of evaluating the educational achievements of younger schoolchildren in the New Ukrainian School. Specialty 013 Primary education. T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium». 2023. p. 92.

In the qualifying work, a retrospective analysis of the assessment of educational achievements of junior high school students was carried out; the essence of the concept of "assessment of educational achievements" is revealed; the purpose, principles, functions, methods and forms of evaluating the educational achievements of younger schoolchildren in the New Ukrainian School were analyzed; the peculiarities of the implementation of formative assessment in elementary school are determined. The use of formative assessment techniques in the educational process of primary school has been experimentally verified.

Recommendations for elementary school teachers on the implementation of formative assessment techniques have been developed.

Keywords: assessment of educational achievements, summative assessment, formative assessment, formative assessment techniques, educational process, younger students, New Ukrainian School.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	11
1.1. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в історичній ретроспективі	11
1.2. Мета, функції, принципи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі	23
1.3. Формувальне оцінювання молодших школярів як новаційна стратегія у Новій українській школі	33
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	44
2.1. Констатувальний етап експериментального дослідження	44
2.2. Формувальний етап експериментального дослідження	56
2.3. Аналіз результатів дослідження та рекомендації вчителям початкової школи щодо використання технік формувального оцінювання	61
Висновки до другого розділу	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відповідно до Концепції Нової української школи (2016) та Державного стандарту початкової освіти (2018) однією із ключових компетентностей, яку слід розвивати у здобувачів початкової освіти є навчання впродовж життя. Ця компетентність передбачає формування здатності до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації освітнього процесу, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію та оцінювати власні результати навчання [9].

Формувальне оцінювання покликане допомогти учневі навчити вчитися, сформувати якісно нову культуру навчання. Воно передбачає підтримку кожного здобувача освіти і активізує їх навчальну діяльність, формуючи здатність до вироблення власних стратегій і способів навчання; сприяє підвищенню якості освіти в цілому. У нормативних документах початкової освіти наголошується, що формувальне оцінювання дозволяє здобувачам освіти зрозуміти, на якому етапі вони знаходяться і у якому напрямку здійснюється їхній подальший поступ, які зусилля вони мають докласти, які засоби і форми діяльності доцільно використати, щоб досягти гарних результатів. Формувальне оцінювання допомагає вчителю визначати прогрес у навчанні, враховувати потреби кожного учня, адаптувати освітній процес до індивідуальних особливостей кожного із здобувачів освіти.

Зазначене вище зумовлює потребу оволодіння сучасними вчителями методологією формувального оцінювання, інструментами й техніками його реалізації в умовах Нової української школи.

Різні аспекти оцінювання навчальних досягнень молодших школярів знайшли відображення у низці праць українських науковців. Так, питання історичної ретроспективи оцінювання у початковій школі проаналізовано у дослідженнях Т. Гавриленко, Т. Мотуз, С. Остапчук, А. Предик, О. Савченко, С. Чупахіної; сутність понять «оцінювання», «формувальне оцінювання»

розкрито у роботах Е. Бажміної, Л. Зеленської, Н. Ларіонової, О. Локшиної, Н. Морзе, О. Онопрієнко, М. Стрельцової, О. Фідкевич; методи реалізації формувального оцінювання висвітлено у працях Л. Кабан, О. Савченко, О. Смаглюк, О. Фідкевич, Р. Шияна; використання технік формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи знайшло відображення у публікаціях Н. Богданець-Білокаленко, І. Дунець, Л. Кабан, Н. Ларіонової, О. Онопрієнко, Н. Осадченко, Д. Ротфорт, Н. Стрельцової, О. Фідкевич.

Незважаючи на те, що проблема оцінювання навчальних досягнень молодших школярів досліджується науковцями протягом багатьох десятиліть, вона і сьогодні є однією з актуальних. Не достатньо дослідженими залишаються питання ефективності реалізації формувального оцінювання, його технік.

Актуальність та недостатня розробленість обраної проблеми, її теоретична і практична значущість зумовили вибір теми дослідження **«Дидактико-методичні засади оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі та експериментально перевірити ефективність технік формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити ретроспективний аналіз розвитку оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.
2. Охарактеризувати мету, принципи, функції, методи та форми оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі.
3. Експериментально перевірити ефективність використання технік формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи.
4. Розробити рекомендації вчителям початкової школи щодо

використання технік формувального оцінювання.

Об'єкт дослідження – оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи.

Предмет дослідження – дидактико-методичні засади оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі.

Для реалізації мети й розв'язання поставлених завдань використовувались такі **методи**:

– *теоретичні* – аналіз, синтез, систематизація нормативних документів (Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні програми для початкової школи, Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо оцінювання навчальних досягнень молодших школярів), психолого-педагогічної і дидактичної літератури для розкриття теоретичних засад досліджуваної проблеми; узагальнення – для обґрунтування результатів дослідження та формулювання висновків;

– *емпіричні* – анкетування, бесіда, спостереження, педагогічний експеримент;

– *статистичні* – методи математичної статистики для опрацювання отриманих даних.

Теоретичне значення роботи полягає у систематизації інформації щодо оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в історичній ретроспективі, розкритті сутності функцій, принципів, методів і форм оцінювання навчальних досягнень в Новій українській школі, висвітленні особливостей формувального оцінювання в освітньому процесі початкової школи.

Практичне значення роботи полягає в перевірці ефективності застосування технік формувального оцінювання в початковій школі. Отримані результати дослідження можуть бути використані у практиці роботи вчителів Нової української школи.

Результати дослідження були апробовані під час таких наукових конференцій:

1) Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців та студентів «Сучасна освіта: перспективи розвитку» (Чернігів, 28 березня 2023 р.)

2) Всеукраїнська онлайн-конференція з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації» (Чернігів, 30 травня 2023 р.)

3) III Всеукраїнські педагогічні читання пам'яті О. Я. Савченко «Контексти творчості Олександри Яківни Савченко. Цілі і цінності початкової освіти: реалізація в умовах сьогодення» (Київ, 9 листопада 2023 р.)

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи опубліковано 2 тез:

1) Прокопенко А. Я. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: до історії питання. *Сучасна освіта: досвід і новаторство*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців та студентів, 28 березня 2023 р. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 31-33.

2) Прокопенко А. Я. Особливості застосування формульованого оцінювання в початковій школі. *Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації* :матеріали Всеукраїнської онлайн-конференції з міжнародною участю. Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. С. 90-92.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 та Ріпкинського ліцею імені Софії Русової Ріпкинської селищної ради (Чернігівська область, Чернігівський район). До експерименту було залучено 40 учнів четвертих

класів, з них 16 учнів Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 і 24 учні Ріпкинського ліцею Ріпкинської селищної ради.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Кількість використаних джерел становить 50. Загальний обсяг роботи – 92 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

1.1. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в історичній ретроспективі

Питання системи оцінювання навчальних досягнень завжди було актуальним, оскільки, під час оцінювання можна визначити досягнуті результати та порівняти їх із запланованими, усунути недоліки, заповнити прогалини та покращити методику навчання.

Поняття «оцінка» у тлумачних словниках української мови трактується як характеристика фактичної успішності будь-якого виду діяльності, зокрема і процесу навчання. Оцінка, як результат оцінювання, показує рівень індивідуальних досягнень учня, мотивує його до подальшого навчання [46, с. 317].

Т. Мотуз, О. Саєнко, О. Слободенюк у своїй статті [20, с. 18] під оцінкою успішності учнів розуміють послідовність певних показників, які віддзеркалюють об'єктивні знання та вміння учнів, тобто оцінку можна розглядати, як визначення рівня засвоєння учнями знань, умінь та навичок у відповідності з вимогами, що висувуються до них шкільними програмами. Передусім оцінка визначає рівень міцності знань, набутих учнями в процесі навчання, а також їх розвиток та готовність до застосування цих знань на практиці і показує відношення між тим, що учень знає з певних питань програми, і тим, що він може знати з цих же питань на даний момент навчання [20, с. 18].

Поняття «оцінювання» трактується відомим українським вченим В. Бондар як процес порівняння досягнутого учнями рівня володіння знаннями з ідеальними вимогами, поданими в навчальних програмах [5, с. 176].

Українська дослідниця С. Чупахіна зазначає, що «оцінювання» – це процес застосування стандартизованих вимірювань для різних рівнів досягнень у процесі навчання. Важливість оцінювання навчальних досягнень полягає в тому, що воно є не тільки інструментом вимірювання якості освіти, але й фактором формування особистості учня [45, с. 21].

А. Предик визначає оцінювання як «систематичне збирання і тлумачення фактів, за яким йде наступний етап – судження про їхню цінність і відповідне планування подальших дій» [29, с. 32].

Отже, під поняттям оцінювання навчальних досягнень молодших школярів будемо розуміти процес становлення рівня навчальних досягнень здобувача освіти в оволодінні змістом певного предмета.

Історичні передумови системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів налічують багато століть. З часів створення перших шкіл у давнину оцінювання стало необхідним елементом в освітньому процесі. Основним принципом оцінювання було визначення рівня знань кожного учня на підставі його виконаної роботи.

У найперших школах оцінювання здійснювалося в основному за допомогою старших учнів, які надавали звіт про те, як добре молодші учні засвоїли матеріал. Наприклад, в одній з перших шкіл, заснованій в Єгипті близько 3 тис. років тому, майже всі учні були чоловіками і старалися стати секретарями або діловодами. Щоб бути прийнятим до школи, учні повинні були пройти тест на читання, письмо та рахунок. Після цього вони отримували загальний огляд своїх знань від старшого учня, який виконував роль вчителя.

У середньовічній Європі система оцінювання була зв'язана з релігійними змістами, що визначало її характер та спрямованість. У цей період оцінювання в школах здійснювалося також за допомогою старших учнів. Вони надавали вчителю звіт про те, як добре менші учні засвоїли матеріал. Учні також мали можливість оцінювати один одного під час групової роботи.

У XVIII–XIX ст., з розвитком науки та індустрії, виникає потреба у більш точному оцінюванні знань та вмінь учнів. У цей період були розроблені різні методики оцінювання, зокрема, використання бальної системи, яка дозволяла присвоювати конкретний бал за виконану роботу. Також у цей час було запроваджено письмові контрольні роботи, що дозволяли вчителю більш точно оцінити знання учнів [32, с. 323].

З часом система оцінювання розвивалася і ставала більш об'єктивною і структурованою. Наприклад, у XVIII–XIX ст. у США, було запроваджено систему оцінювання на основі 100-бальної шкали, де 70 балів відповідали за знання, а 30 балів за поведінку. Також у цей час почали використовувати оцінки «А», «В», «С», «D» і «F», що відповідали за рівень знань [2, с. 6].

На початку XX ст. засобом оцінювання навчальних досягнень учнів була оцінка, що досить широко використовувалася у шкільній системі. Розрізняли такі види оцінок, як поточні, семестрові та річні, що відображали результати навчальних досягнень учнів на певних етапах навчального року. Форми оцінювання, які застосовувалися на той час, включали відповідь на уроці та екзамени, які можна було проводити як усне, так і письмове опитування. Використовувалися різні способи оцінювання, які включали в себе виставлення оцінок за 5-бальною шкалою та в оцінювальних судженнях про результати навчальної діяльності [27, с. 507-508].

У цілому, на початку XX століття система оцінювання навчальних досягнень учнів була достатньо розвиненою та досить ефективною. Однак, з часом, з'являлися нові підходи та методи оцінювання, які дозволили більш точно визначати рівень навчальних досягнень учнів, та покращувати якість навчання в цілому.

У період з 1917–1921 рр. в Україні відбулися перетворення в системі оцінювання. Основним документом, що визначив ці зміни, стала «Декларація про єдину трудову школу» (1918), в якій було запропоновано новий підхід до навчання та оцінювання учнів. Згідно з цими змінами, бальна система оцінок була скасована, а екзамени заборонені. Індивідуальний облік і оцінювання

засвоєних знань не здійснювалося. За новою системою оцінювання знання перевіряли у ході періодичної реєстрації успішності учнів в індивідуальних книжках, різних зошитах. В оцінюванні використовували словесну чотирибальну систему оцінок: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» [27, с. 507-508].

Поряд із позитивними аспектами такого підходу, на нашу думку, оцінювання знань учнів без індивідуальних оцінок у навчанні має негативний вплив на рівень знань, дисципліну та ставлення учнів до навчання в школі.

Варто відмітити, що основними засобами оцінювання у 1920-х рр. були оцінювання під час уроку, яке включало усні та письмові доповіді, бесіди з учнями, розповіді про прочитані книги, а також екзамени. Випускний екзамен, вступний та перевідний екзамен також використовувалися. Для переведення учнів з класу в старший клас дуже часто використовували різні методи оцінювання, такі як, письмові роботи, лабораторні та контрольні замість екзаменів. Також великий вплив на рішення про переведення учнів з класу в клас мала педагогічна рада, яка надавала відгук про учня: «опанував належним програмовим матеріалом», «не опанував належним програмовим матеріалом», «вважати, що закінчив школу», «перевести до старшої групи», «залишити на другий рік» [27, с. 128]. Велика увага приділялася самооцінюванню. У цей час поширювалися тестові завдання, їх розглядали як ефективний засіб самоперевірки.

Перетворення в системі оцінювання, які відбулися в цей період, дали змогу змінити підходи до навчання та оцінювання учнів. Однак, відсутність індивідуального оцінювання та більш об'єктивного підходу до оцінювання може бути негативним фактором у розвитку навчання та мотивації учнів.

Після прийняття на початку 1930-х рр. XX ст. постанов уряду «Про початкову та середню школу» (1931), «Про навчальні програми та режим роботи в початковій та середній школі» (1932) відбулося повернення до індивідуального, систематичного контролю знань учнів. Головна мета оцінювання полягала у забезпеченні об'єктивної перевірки результатів

навчальної роботи кожного учня [30, с. 4]. В основі оцінювання повинен був бути систематичний поточний індивідуальний облік знань кожного учня.

У 1930-х рр. перед школою постає проблема нестачі кваліфікованих кадрів. Школи беруть курс на «академічний» розвиток, основне завдання полягало у забезпеченні високої якості знань. Оцінки мали бути більш об'єктивними та відповідати якості знань учнів. Саме тому надавалася значна увага дисципліні, контролю і оцінюванню знань учнів. Зокрема, вводилося п'ять рівнів оцінок у вигляді словесних суджень: «дуже добре», «добре», «посередньо», «погано», «дуже погано» на противагу чотирибальній системі. Всіляко заохочувалося змагання шкіл, кожного учня за відмінні і добрі оцінки [31, с. 4].

У 1935 р. після прийняття постанови «Про організацію навчальної роботи і внутрішній розпорядок у початковій школі» запроваджувалася єдина загальна система успішності учнів, яка передбачала п'ять рівнів оцінок у вигляді словесних суджень: «дуже погано», «погано», «посередньо», «добре», «відмінно». При визначенні навчальних досягнень молодших школярів аналізу підлягали: обсяг знань, ступінь розуміння засвоєного навчального матеріалу; сталість одержаних знань та набутих у процесі навчання навичок; кількість і характер зроблених помилок. На основі цих вимог визначалися критерії оцінювання навчальних досягнень молодших школярів: системність, глибина, об'єктивність, вимогливість, якість знань.

У 1940-х рр. відбулися зміни в системі оцінювання учнів. Зокрема, у 1944 році в Україні була замінена словесна система оцінювання бальною системою, де «5» відповідало відмінно, «4» – добре, «3» – задовільно, «2» – погано, «1» – дуже погано [18, с. 175]. Така система оцінювання була більш об'єктивною та дозволяла більш точно відображати рівень знань учнів. Введення п'ятибальної цифрової системи оцінювання стало важливим фактором підвищення якості роботи школи, однак призвело і до негативних явищ – «гонитви» за високими показниками успішності, завищення оцінок, суб'єктивності оцінювання знань. Було змінено вступ дітей до школи, якщо

раніше навчання було з 8-річного віку, то тепер вступ до початкової школи проводився з 7-ми років. Окрім того, в Україні були введені обов'язкові випускні іспити для закінчення початкової школи. Це стало додатковою мотивацією для учнів, які намагалися отримати якомога вищі бали та забезпечити собі прохідність до наступного етапу навчання [45, с. 8].

Такі зміни в системі оцінювання в 1940-х рр. дозволили більш точно визначати рівень знань та вмінь учнів та забезпечити більш об'єктивну оцінку їхньої успішності. Крім того, введення випускних іспитів дало змогу відбирати найбільш підготовлених учнів та забезпечити більш високу якість навчання.

Оцінювання навчальних досягнень школярів в період післявоєнної відбудови розглядалося як важливий засіб активізації їх пізнавальної діяльності та ефективний чинник виховання свідомого ставлення до праці. У зв'язку з цим уряд затвердив «Положення про перевідні і випускні экзамени в початковій, семирічній і середній школах і экзамени на атестат зрілості» (1950), за яким передбачалося скорочення кількості екзаменів порівняно з попередніми роками і підвищення ролі поточного обліку та оцінювання. У розробленому Методичному листі Міністерства освіти (1951) наголошувалось, що «правильний, систематично здійснюваний поточний облік успішності є потужним важелем, за допомогою якого підвищується якість усієї навчально-виховної роботи школи» [6, с. 22]. Це дало змогу вчителю своєчасно оцінити навчальні досягнення учнів. Для самих учнів поточне оцінювання слугувало мотивацією для ліквідації недоліків у навчанні, отримана оцінка заохочувала краще вчитися.

У 1960-х рр. в Україні відбувся значний розвиток освітньої системи, що спричинило потребу вдосконалення системи оцінювання. Розробка нової системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів передбачала використання однакових критеріїв оцінювання знань та вмінь учнів. Це стало можливим завдяки розробці стандартів та програм для початкової школи, які надавали певні вимоги до рівня знань та вмінь учнів.

Нова система оцінювання передбачала використання числових балів, які порівнювалися з певними стандартами. Такий підхід дозволяв зробити процес оцінювання більш об'єктивним та систематичним, відбувалося збільшення активності дітей під час навчання. Вчителям це допомагало точно визначати рівень знань та вмінь учнів та спрямовувати їхнє навчання відповідно до потреб класу. Негативним, було те що, позжвавилось змагання між учнями за бали, вони прагнули отримати вищий бал, а не поглиблено вникнути у навчальний процес [36, с. 8-9].

Наприкінці 1960-х — початку 1970-х рр. поширеною стала методика поурочного оцінювання навчальних досягнень учнів шляхом використання «поурочного бала», яким сумарно оцінювалась успішність окремих учнів за кожним видом навчальної роботи на уроці, але через кілька років інтерес учителів до цієї методики зник [3, с. 331].

У 1970-х рр. упроваджено тематичну систему оцінювання [7, с. 128]. Були створені нові програми, де уперше було визначено вимоги для кожного класу і навчального предмета, зокрема знання і уміння. Вчителі розробляли матеріали для оцінювання знань з теми виходячи з вікових особливостей учнів та інших факторів. Крім того, з'явилися нові форми оцінювання, зокрема самооцінювання та взаємооцінювання, які сприяли більш активній участі учнів у процесі навчання та допомагали їм краще зрозуміти власні досягнення та помилки [8, с. 359].

Видатний український педагог В. Сухомлинський також розкривав поняття оцінювання. Він вбачав в оцінюванні навчальних досягнень «...саме головне заохочення та саме сильне покарання в педагогічній праці – оцінка. Це найбільш гострий інструмент, використання якого потребує величезного вміння та культури... На його думку, оцінка – це один з найбільш тонких інструментів виховання та навчання» [38, с. 167].

В. Сухомлинський чітко розумів, що використання оцінки вимагає великої культури та вміння. У своїх працях, він наголошував, що оцінка має бути спрямована на формування позитивних рис учнів, а не бути ні в якому

разі засобом покарання. Тобто, оцінка, на думку педагога, є одним з найтонших інструментів виховання, який може використовуватися для розвитку позитивних рис учнів та формування їх особистості, а також як засобу контролю навчальних досягнень.

Як бачимо, погляди В. Сухомлинського були важливим етапом у розвитку системи оцінювання та педагогічних підходів в Україні, а також стали основою для подальшого розвитку системи оцінювання та системи навчання в цілому. Він наголошує на важливості оцінки як інструменту розвитку та виховання, а також, на тому, що використання оцінки має здійснюватися з великою обережністю та уважністю до психологічного стану учнів. Підхід до проблеми оцінювання В. Сухомлинського залишається актуальним і сьогодні, оскільки педагог наголошує на важливості формування позитивного підходу до оцінювання, на взаємозв'язок між оцінкою та вихованням, а також на відповідальності вчителів за процес навчання та оцінювання.

У 1986 р. у зв'язку із поверненням до чотирирічного терміну навчання у молодшій школі, запровадження навчання дітей з шестирічного віку відбулися зміни в оцінюванні навчальних досягнень учнів: у 1 класі замість оцінки в балах застосовувалася словесна, широко використовувалися оцінки-символи (зірочки, прапорці, різнокольорові фішки тощо). Демократичні зміни в освіті сприяли не лише широкій дискусії про вдосконалення контролю та оцінювання в навчанні, а й поширенню в практиці роботи класоводів нових підходів у їх здійсненні (словесне оцінювання, відмова від негативних оцінок, безбальне оцінювання та ін.) [8, с. 359].

У 1990-х рр. в Україні відбулися значні зміни в системі освіти та, зокрема, в системі оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. У програмах з початкової освіти було розкрито питання вдосконалення системи оцінювання, оскільки це сприяло більшій послідовності та об'єктивності оцінювання. Встановлення єдиної методики оцінювання та критеріїв оцінювання для всіх предметів дозволило забезпечити більш однакові умови

для всіх учнів та зробити процес оцінювання більш об'єктивним. Також з'явилися нові форми оцінювання, які дозволяють учням краще розуміти свої досягнення та помилки. Зокрема, самооцінювання та взаємооцінювання стали популярними формами оцінювання, які сприяли розвитку самооцінки та взаємодії між учнями [2, с. 27].

Одним з ключових принципів нової системи оцінювання була принципова важливість розвитку критичного мислення та самостійності учнів. У зв'язку з цим з'явилася потреба в забезпеченні більш глибокого та комплексного оцінювання знань та вмінь учнів. Для цього було введено нові форми оцінювання, зокрема діагностичне оцінювання та портфоліо, які дозволяють оцінювати знання та вміння учнів більш комплексно та повноцінно.

На початку 2000-х рр. в Україні було внесено додаткові зміни до системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Однією з найважливіших змін було введення державної підсумкової атестації учнів 4 класів. Державна підсумкова атестація була визначена як комплексна форма оцінювання, яка охоплює знання, уміння та навички учнів, які вони набули протягом навчального року.

З 2001 р. відбувся перехід початкової школи до нової структури і змісту, що зумовило трансформації і в системі оцінювання молодших школярів: переведення всіх учнів до наступного класу незалежно від оцінок, що дозволило ліквідувати явище «другорічництва»; запровадження 12-бальної системи оцінювання [8, с. 437].

Загалом до початку 2000-х рр. в Україні система оцінювання навчальних досягнень молодших школярів продовжувала зміцнюватись та розвиватись. В цей період було введено нові підходи до оцінювання, зокрема засновані на компетентнісному підході. Змінилися підходи до організації освітнього процесу, зокрема зростала роль самостійної роботи учнів та інтерактивних методів навчання.

Щодо подальшого розвитку системи оцінювання навчальних досягнень, то у 2003 р. було затверджено Державні вимоги до знань та компетентностей учнів початкової школи, які передбачали використання компетентнісного підходу у навчанні та оцінюванні. Це сприяло розвитку нових методів та форм оцінювання, зокрема портфоліо, проекти, презентації, тестування на розвиток компетентностей тощо [2, с. 41].

Український учений-дидакт В. Бондар також вивчав проблему оцінювання молодших школярів. Зокрема, у свої наукових дослідженнях, він трактував поняття «оцінювання» – як процес порівняння досягнутого учнями рівня володіння знаннями з ідеальними вимогами, поданими в навчальних програмах. Це означає, що у процесі оцінювання відбувається зіставлення фактичних досягнень учнів з мінімальним рівнем знань, визначеним навчальною програмою [5, с. 193]. Такий підхід дає змогу визначити, наскільки добре учні засвоїли матеріал, відповідно до вимог, встановлених навчальною програмою. Оцінювання дозволяє оцінити успішність навчання та допомагає вчителю побачити, на яких етапах навчання необхідно звернути більшу увагу.

Погляди науковця В. Бондаря відображають сутність оцінювання як засобу вимірювання рівня знань та навичок учнів у порівнянні з мінімальним рівнем вимог, встановленим навчальною програмою [5, с. 195]. Це дозволяє вчителю здійснювати ефективний контроль за якістю навчання та допомагає виробляти плани підвищення рівня знань учнів.

Крім того, переконання В. Бондаря щодо оцінювання наголошують на важливості порівняння фактичних досягнень учнів з ідеальними вимогами, встановленими навчальною програмою [5, с. 201]. Його підходи та методики стали основою для подальшого розвитку системи оцінювання та системи навчання в Україні та за її межами. Вони допомагають вчителям забезпечувати якісне навчання та виховання учнів. Оцінювання займає важливе місце у педагогічній практиці, і підхід В. Бондаря допомагає

вчителям здійснювати ефективний контроль за якістю навчання та розвивати плани підвищення рівня знань учнів.

Із впровадженням Концепції Нова українська школа (2018) було переглянуто і особливості оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, зокрема введено оцінювання компетентностей молодших школярів [14]. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів зосереджене на розвитку їхніх здібностей та вмінь, мотивуванні до навчання та розвитку самоосвітньої компетентності.

Згідно з новим підходом, оцінювання учнів має базуватися на їх здатності застосовувати знання та навички в різних ситуаціях, а не на їх здатності запам'ятовувати факти чи відповіді на конкретні запитання. Це означає, що учні повинні оцінюватися не тільки за правильність відповіді, але й за їхню здатність аналізувати, порівнювати, робити висновки та застосовувати свої знання в практичних завданнях.

Також важливо зазначити, що в останні роки все більше уваги приділяється оцінюванню процесу навчання, а не тільки результатів. Тобто, оцінюється не тільки кінцевий результат, але і те, як учень досягав його, як він працював, які методи використовував тощо.

Слід відмітити, що оцінювання за компетентністю вимагає від вчителів більш гнучкого та індивідуального підходу: вони повинні розуміти, що кожен учень має свої індивідуальні здібності та особливості, і оцінювання має бути здійснене з урахуванням цих факторів.

О. Савченко підкреслює, що навчання без індивідуальних оцінок може призвести до зниження мотивації учнів до навчання та зниження якості знань. Рекомендує застосовувати індивідуальні оцінки, але з обережністю та у межах вимог, які встановлені для початкової освіти [35, с. 31].

У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко для 1-2 та 3-4 класів, передбачено систему оцінювання, яка базується на принципі формування знань та навичок. Оцінювання має стимулювати учнів до самостійної роботи, виховувати в них бажання досягти

високих результатів і розвивати у них вміння аналізувати та оцінювати власну діяльність [39, с. 1; 40, с.1].

Зокрема, у програмі визначено такі критерії оцінювання:

- знання та розуміння навчального матеріалу;
- вміння застосовувати набуті знання у практичних завданнях;
- розвиток мовленнєвих навичок;
- самостійність та ініціативність у навчальній та позанавчальній діяльності;
- організованість та пунктуальність у виконанні завдань [39, с. 4; 40, с. 4].

У типовій програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко відзначено, що учні упродовж навчання в початковій школі опановують способи самооцінювання, саморефлексії, самоконтролю, що повинно сприяти вихованню у здобувачів освіти відповідальності, розвитку їх інтересу до навчання. Такі види оцінювання допомагають своєчасно виявляти прогалини у знаннях, уміннях, навичках та дають змогу вчасно їх коригувати. Також вона зауважує, що при оцінювання навчальних досягнень у 1-2 класі потрібно використовувати формувальне та вербальне оцінювання, а в 3-4 доцільно використовувати формувальне та підсумкове (тематичне і завершальне) оцінювання [39, с. 4; 40, с. 4].

Основні принципи програми, розробленої під керівництвом Р. Шияна полягають у формуванні у учнів здатностей використовувати здобуті знання на практиці. Оцінювання результатів навчання школярів у 1-2 класі за програмою Р. Шияна відбувається шляхом: формувального оцінювання, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості; підсумкового (тематичного та завершального) оцінювання, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з очікуваними результатами навчання, визначеними цією Типовою освітньою програмою.

Навчальні досягнення молодших школярів у 3-4 класі за програмою Р. Шияна доцільно перевіряти за допомогою формувального та підсумкового оцінювання

[41, с. 2; 42, с. 3].

Отже, історія розвитку оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в Україні є складною та динамічною. Протягом десятиліть вона зазнавала численних змін та вдосконалень, які сприяли більш ефективному контролю за якістю навчання та розвитку педагогічної системи в цілому. Історичний розвиток системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів свідчить про постійну зміну методів і форм оцінювання протягом століть. З початку існування перших шкіл у давнину і до наших днів система оцінювання зазнала значні зміни, що відбивали різні педагогічні та суспільні процеси, але її головною метою завжди залишається забезпечення якісної освіти та розвитку учнів. Сьогодні система оцінювання навчальних досягнень молодших школярів продовжує розвиватися, вдосконалюватися та адаптуватися до змінених потреб та вимог Концепції Нової української школи.

1.2. Мета, функції, принципи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі

У зв'язку зі змінами в системі початкової освіти важливого значення набуває оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Для простеження особистісного розвитку учнів й ходу опанування ними навчального досвіду та побудови їхньої індивідуальної освітньої траєкторії, упроваджено формувальне оцінювання.

Аналіз навчальних досягнень молодших школярів здійснюється у процесі формувального та підсумкового оцінювання.

Мета підсумкового оцінювання полягає в порівнянні успішності учнів з обов'язковими/очікуваними результатами навчання, визначеними

Державним стандартом початкової освіти або освітньою програмою [21].

Об'єктом підсумкового оцінювання є навчальні результати молодшого школяра за весь рік. Оцінювання результатів навчання протягом року може базуватися на використанні результатів тематичних діагностувальних робіт, узагальнених висновків вчителя у вигляді оцінювальних суджень щодо навчальних досягнень, зафіксованих на носіяях зворотного зв'язку з батьками, а також на спостереженнях вчителя під час формувального оцінювання [49].

Тобто, саме на основі формувального оцінювання відбувається пізніше підсумкове оцінювання. У контексті роботи вбачаємо за необхідне більш детально зупинитися саме на формувальному оцінюванні.

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання» (англ. – «assessment for learning»). «Формувальне» (англ. – «formative») – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень [48]. Варто зазначити, що значення слова «оцінювання» не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Українська вчена О. Локшина у монографії «Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ — початок ХХІ ст.)» (2009), на основі аналізу праць зарубіжних вчених Б. Белла, П. Блека та Б. Коуві, Ф. Перрену, тлумачить поняття «формувальне оцінювання» як «інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [16, с. 223].

Н. Морзе у своїх працях наголошує, що формувальне оцінювання – це інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідно адаптувати освітній процес, опираючись на дані відстеження особистісного розвитку дітей та хід набуття ними навчального досвіду й компетентностей.

Воно спрямовується на з'ясування індивідуальних проблем в опануванні учнем програмовим матеріалом та запобігання утруднень на подальших етапах навчання [19, с.46].

О. Фідкевич у своїх працях вказує на те, що формувальне оцінювання – індивідуалізований процес, який має для учня ціннісне значення і націлений передусім на підвищення ефективності навчання; його головна мета – підтримка кожного учня та створення мотивації до навчання [43, с. 9].

Е. Бажміна зазначає, що формувальне оцінювання – це процес визначення та інтерпретації досягнень, відповідно до вироблених критеріїв фактичних і об'єктивних даних, які дозволяють учасникам освітнього процесу визначити, на якому етапі навчання вони перебувають і в якому напрямі має здійснюватися подальший поступ, яких зусиль треба докладати, які способи і форми діяльності використовувати. На її думку, для формувального оцінювання важливі саме індивідуальні результати навчальної діяльності й індивідуальний поступ кожного здобувача освіти, який визначається тільки відносно його самого, а не в порівнянні з іншими дітьми класу [1, с. 132].

У національній освітній практиці відповідно до методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів, затверджених МОН України в 2021 р., оцінювання позиціонується як процес отримання даних про стан сформованості результатів навчання учнів, аналізу цих даних і формулювання на їх основі суджень про об'єкт, який оцінюють. Метою оцінювання є створення сприятливих умов для розвитку талантів і здібностей кожного здобувача освіти, формування в нього компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових й індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, а також визначення якості освітнього процесу й пошук шляхів підвищення його ефективності [21].

«Оцінювання для навчання», або формувальне оцінювання, включає в себе різні складові, зокрема:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування вчителем освітнього процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів [48].

У навчальному посібнику Н. Ларіонової та Н. Стрельцової «Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи» (2020) зазначено, що об'єктом формувального оцінювання визначено процес навчання учнів, що орієнтований на досягнення навчальних цілей на певному етапі, які визначені заздалегідь [15, с. 15].

Метою формувального оцінювання, на думку цих науковиць, є:

- відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчальним матеріалом;
- забезпечення вчителями індивідуального розвитку учнів;
- формування в учнів впевненості в собі, у своїх можливостях;
- відзначення будь-якого успіху учня;
- акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках;
- діагностування досягнення на кожному з етапів навчання;
- адаптування освітнього процесу до здібностей дитини;
- виявлення проблем і вчасне запобігання їхньому нагромадженню;
- стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів;
- запобігання страху помилитися [15, с. 15].

Відповідно до тверджень О. Онопрієнко, зазначених у роботі «Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення» (2016), формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи виконує такі функції, як: діагностувальна, прогностична, мотиваційна, розвивальна, навчальна, коригувальна і виховна» [25, с. 39].

Вбачаємо за доцільне зазначити їх сутність та особливості:

– діагностувальна функція передбачає встановлення рівня компетентностей учнів та виявлення прогалин у процесі навчання; дає змогу вчасно виявити проблему та запобігти їх збільшенню під час вивчення нового матеріалу;

– прогностична функція дає можливість поставити цілі на майбутні досягнення у навчанні на підставі попередніх. за допомогою цієї функції можна підібрати темп засвоєння навчальних досягнень, ступінь їх складності, форми й методи для кращого опанування навчальним матеріалом;

– мотиваційна функція забезпечує стимул учнів до опанування знань, прагнення до кращого розвитку вже набутих компетентностей і систематичного оцінювання їх;

– розвивальна функція, в свою чергу мотивує до самовдосконалення: учень вдосконалює навички аналізу, самоаналізу, узагальнення, розвиває вміння оцінювати результат засвоєного матеріалу;

– навчальна функція забезпечує зворотний зв'язок вчителя та учня. Учень виконує навчальні завдання різного ступеня складності, причому під час виконання таких завдань учень самостійно знаходить помилки та неточності і в результаті виправляє їх, завдяки чому підвищується якість засвоєння навчального матеріалу;

– коригувальна функція спрямовує учнів на подолання труднощів і прогалин у навчанні, тобто, безпосередньо під час формування знань та умінь, допомагає своєчасно виявляти проблеми, недоліки під час навчання, їх причини; дає змогу управляти засвоєнням матеріалу, що допомагає вчасно запобігати неуспішності;

– виховна функція налаштовує учня на розвиток його якісних цінностей, власної організованості; наполягає на тому, що учень повинен мати бажання вчитися, працювати над собою, не боятися помилок, а в разі їх виникнення, виправляти їх; учень має бути переконаний у власних здібностях і можливостях [25, с. 39-40].

Особливості формувального оцінювання виникають внаслідок актуалізації принципів, на яких воно базується. Ці принципи охоплюють загальні дидактичні засади та специфічні принципи, що властиві формувальному оцінюванню, але в той же час узгоджуються з загальними дидактичними принципами.

На думку О. Фідкевич, серед основних принципів формувального оцінювання слід виокремити такі [44, с 11-12]:

- дитиноцентризм – у центрі уваги освітнього процесу постає учень;
- спрямовується вчителем – автономія і високий професіоналізм вчителя, так як саме він визначає, що оцінювати, яким чином, як реагувати на інформацію, отриману в результаті оцінювання;
- різнобічна результативність – співучасть учня в оцінюванні розвиває навички самооцінювання, учні глибше занурюються в матеріал, краще його засвоюють;
- впливає на освітній процес. Мета формувального оцінювання – покращити якість навчання, воно не пов'язане з певною бальною шкалою та може бути анонімним;
- визначається контекстом – форми і критерії оцінювання залежать від конкретної ситуації;
- неперервність – використовуючи набір простих технік, вчитель організує зворотний зв'язок: листи самооцінювання, ментальні карти, оцінювання за результатом та ін.;
- опора на якісне викладання – формувальне оцінювання повинно базуватися на високому професіоналізмі вчителя [33, с. 2; 44, с. 11-12].

Сучасні дослідники Л. Зеленська та М. Михайленко вказують, що важливими принципами формувального оцінювання в умовах початкової школи є:

- принцип об'єктивності – процес оцінювання успішності учня повинен ґрунтуватися на дійсності його знань, умінь та навичок, а не на суб'єктивних чинниках;

- принцип доброчесності, тобто вчитель в процесі оцінювання повинен бути чесним, справедливим і об'єктивним до кожного учня;
- принцип справедливості, цей принцип, як і всі інші відповідає за якість освіти;
- принцип неупередженості, означає, що оцінювання учнів, не повинне залежати від особистих уподобань до учня, а ґрунтуватися на рівності і справедливості;
- принцип систематичності, тобто оцінювання успішності учнів має бути безперервним і постійним, вчитель повинен систематично збирати та аналізувати дані про навчальний поступ учнів;
- принцип критеріальності, тобто оцінювання навчальних результатів учня, базується на об'єктивних і чітких критеріях, задля об'єктивності і справедливості процесу оцінювання, що робить цей процес більш чітким і прозорим;
- принцип гнучкості, тобто оцінювання учнів з розумінням їх індивідуальних особливостей;
- принцип перспективності, тобто оцінювання навчальних досягнень повинно не тільки давати розуміння поточних результатів навчання, а й сприяти подальшому розвитку знань та умінь учнів;
- принцип диференційованості, тобто індивідуалізація оцінювання відповідно до потреб, можливостей і особливостей всіх учнів;
- принцип конфіденційності, відповідає за забезпечення справедливого і етичного оцінювання, тобто інформація отримана під час оцінювання успішності учнів повинна триматися в таємниці і не розголошуватись без дозволу третім особам;
- принцип плановості, тобто процес оцінювання поступу учнів полягає в тому, що це передбачуваний процес, який безпосередньо пов'язаний з конкретними цілями та завданнями;
- принцип чіткості, полягає в чітко визначених критеріях оцінювання досягнень учнів;

- принцип прозорості, тобто процес і критерії оцінювання повинні бути доступними для учнів, вчителів, батьків;

- принцип відкритості, передбачає, так як і принцип прозорості, доступність для всіх учнів, процес оцінювання повинен бути справедливим;

- принцип доброзичливості, тобто вчитель повинен бути справедливим, терпимим, ставитись з розумінням та підтримкою до учнів під час процесу оцінювання успішності [11, с. 13].

Отже, підсумовуючи зазначене можна сказати, що основними принципами формульованого оцінювання доцільно вважати принцип об'єктивності, систематичності, диференційованості, чіткості та прозорості.

Проаналізувавши праці Л. Кабан, Н. Ларіонової, О. Савченко та інших, простежуємо, що формульоване оцінювання має переваги над бальним, як для вчителів, так і для учнів. Формульоване оцінювання надає можливість учневі:

- самостійно або спільно з учителем визначати цілі навчання і планувати його результат;

- розвивати навички самооцінювання і взаємооцінювання;

- адекватно оцінювати свої результати;

- ефективно співпрацювати з учителем і однокласниками;

- проявляти ініціативу і творчість;

- відчувати себе успішним у процесі навчання [15, с. 10].

Крім того, формульоване оцінювання під час навчання розкриває рівень зацікавленості молодших школярів у навчальній, пізнавальній, та інших видах діяльності, допомагає зрозуміти, наскільки дітям цікаво та чи вмотивовані вони. Воно також сприяє визначенню здатності дітей застосовувати добуті знання та уміння на практиці, зрозуміти ступінь змісту понять і включати їх до активного словника учнів. Формульоване оцінювання може допомогти оцінити взаємодію вчителя, дітей і батьків. Такі знання допоможуть вчителю належним чином адаптувати свою діяльність, щоб забезпечити комфорт кожній дитині, а також виділити області, які потребують уваги і вдосконалення.

Формувальне оцінювання спрямоване на розвиток навчальних досягнень молодших школярів, їх мотивацію та саморегуляцію. Воно дозволяє вчителям збирати інформацію про здібності та потреби кожного учня, адаптувати освітній процес до індивідуальних особливостей учнів та надавати зворотний зв'язок протягом навчання. Формувальне оцінювання також сприяє розвитку учнівської самосвідомості, вміння встановлювати цілі та контролювати власний навчальний прогрес.

Учні, завдяки формувальному оцінюванню, можуть визначити відповіді на питання щодо їхніх навчальних цілей на певному етапі вивчення предмету або курсу, визначити своє поточне положення на шляху досягнення цілей та визначити наступні кроки для досягнення успіху. При такому підході учнів не лише піддають частішому оцінюванню, а й безпосередньо залучають до цього процесу. Від учнів очікують оцінювання та вимірювання власного прогресу в процесі оволодіння бажаними знаннями і вміннями, а також прогресу їхніх товаришів. Учні відіграють важливу роль у визначенні відповідних оцінок у процесі оцінювання [15, с 13-14]

Учителям формувальне оцінювання надає можливість чітко визначити очікуваний навчальний результат, який учні повинні досягти, та покращити рівень їхніх знань. Учитель постійно спостерігає за динамікою розвитку здібностей учня. Формувальне оцінювання дозволяє вчителю:

- чітко формулювати освітні результати відповідно до поставлених конкретних цілей, які підлягають формуванню та оцінюванню у процесі спільної з учнями діяльності;

- здійснювати взаємодію з учнем на основі суб'єкт-суб'єктної діяльності;

- усвідомити важливість самоаналізу педагогічної діяльності й постійного підвищення професійної кваліфікації;

- ефективно цілеспрямовувати й супроводжувати розвиток учнів, сприяти їх прогресу в навчанні;

– мати об'єктивну інформацію щодо навчальних досягнень учнів, їх труднощів у засвоєнні кожної теми;

– формувати реальні плани подолання перешкод під час набуття учнями ключових і предметних компетентностей, і відповідно до них, організувати свою роботу [37, с. 355].

Варто відмітити, що при формувальному оцінюванні встановлюється постійний зворотний зв'язок між учителем й учнем, що дозволяє молодшому школяру отримувати відомості про орієнтири свого розвитку у процесі навчання, спільно з учителем визначати цілі та аналізувати результати своєї діяльності на доступному для себе рівні. Шляхом зворотного зв'язку вчитель допомагає учням подолати труднощі у вивченні матеріалу та досягати подальших успіхів у навчанні.

Тобто, формувальне оцінювання має велику цінність, оскільки воно стимулює зацікавленість та мотивацію молодших школярів, розвиває навички самостійного навчання та сприяє покращенню результатів навчання, допомагає сприяти ефективній організації освітнього процесу в сучасній початковій школі.

Таким чином, оцінювання навчальних результатів молодших школярів у рамках Нової української школи має на меті сприяти розвитку їхніх здібностей, формуванню в них компетентностей та загальних умінь та навичок, а також визначення якості освітнього процесу та шляхів вдосконалення його ефективності. Оцінювання базується на принципах дитиноцентризму, об'єктивності, справедливості, систематичності, критеріальності, гнучкості, диференційованості, конфіденційності, плановості, прозорості та відкритості. Оцінювання виконує різноманітні функції, серед яких виділяються діагностувальна, прогностична, мотиваційна, розвивальна, навчальна, коригувальна та виховна.

1.3. Формувальне оцінювання молодших школярів як новаційна стратегія у Новій українській школі

Формувальне оцінювання, як зазначає О. Онопрієнко, є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів. Воно розвиває в учнів уміння вчитися, а отже – сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання протягом життя [23, с. 15].

Формувальне оцінювання є важливою частиною впровадження Концепції Нової української школи та реформи українського освітнього простору. Цей вид оцінювання здійснюється під час навчання, і є необхідним для визначення успішності учнів і вдосконалення подальшого освітнього процесу.

Формувальне оцінювання актуалізує новий підхід до оцінювання навчальних результатів учнів, який відповідає сучасним освітнім цінностям і завданням. Воно передбачає адресну підтримку кожного учня/учениці і активізує їхню навчальну діяльність, формуючи здатність до вироблення власних стратегій і способів навчання; сприяє підвищенню якості освіти в цілому. Саме тому формувальне оцінювання має ще другу назву «оцінювання для навчання».

В умовах Нової української школи дії вчителя та учнів у процесі формувального оцінювання можна відобразити шляхом подання такої послідовності етапів:

- постановлення об'єктивних та доступних для здобувачів освіти навчальних цілей;
- вироблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень;
- забезпечення ефективної рефлексії учнів;
- створення ефективного зворотного зв'язку;
- забезпечення активної участі учнів в процесі навчання;

– корегування освітнього процесу з метою покращення результатів спільної діяльності учня і вчителя [4, с. 34].

В умовах Нової української школи за допомогою формувального оцінювання в учнів 1-4 класів визначається рівень оволодіння такими складниками навчання:

– об'єктивні результати навчання – знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки й відношення між ними, уміння та навички оперувати знаннями, уміння застосовувати набутий досвід навчальних дій, досвід творчої діяльності, що відображено в обов'язкових/очікуваних результатах навчання, визначених в освітній програмі;

– особистісні надбання здобувача освіти – активність, ініціативність; старанність, наполегливість; здатність співпрацювати, комунікабельність; самостійність, відповідальність; ціннісні ставлення [21].

Формувальне оцінювання в початковій школі може охоплювати як сам процес навчання учнів, спрямований на досягнення конкретного очікуваного результату, так і виявлені результати їхньої навчальної діяльності на певному етапі навчання.

Для взаємодії навчальних дій молодшого школяра з етапами досягнення результатів сучасні вчителі використовують орієнтовані стандарти оцінювання, які визначають, що процес досягнення навчальних цілей реалізується через такі рівні виконання навчальних завдань:

1. Рівень розпізнавання об'єкта вивчення.
2. Продуктивний рівень навчальних дій у типових навчальних ситуаціях.
3. Продуктивний рівень навчальних дій в аналогічних типовим навчальних ситуаціях.
4. Продуктивно-творчий рівень навчальних дій у змінених із певним ускладненням (щодо типової) навчальних ситуаціях [21].

У контексті вимог Нової української школи в 1-4 класах формувальне оцінювання реалізується через педагогічне спостереження вчителя за різними видами діяльності учнів; попередніх навчальних досягнень та результатів діагностувальних робіт учнів, аналізу їх портфоліо; самооцінювання та взаємооцінювання їхньої діяльності; оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів, проведене їх батьками.

Ефективній реалізації формувального оцінювання сприяє певна поетапність дій вчителя:

– формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей на певний період (наприклад, урок, тиждень, період, відведений на вивчення теми). Основою для вироблення навчальних цілей слугують очікувані результати навчання, передбачені відповідною навчальною програмою, та критерії оцінювання;

– інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець навчального семестру та року. Доцільно впроваджувати поступове залучення учнів до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності;

– надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей. Важливо не протиставляти учнів одне одному, акцентувати увагу лише на позитивній динаміці їхніх досягнень. Зворотний зв'язок надають у письмовій, усній або електронній формі залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності;

– створення умов для формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія). Під час навчальної діяльності доцільно спрямовувати учнів на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення своїх суджень і дій з огляду на їх відповідність навчальним цілям;

– корегування освітнього процесу з урахуванням результатів оцінювання та навчальних потреб учнів [43].

Беззаперечно, ефективність реалізації формувального оцінювання залежить від створення психологічно сприятливого освітнього середовища для усіх учасників освітнього процесу, де розвиваються навички творчого і критичного мислення, і де всі учасники мають можливість до особистого прогресу.

Варто зауважити, що сучасні вчителі в контексті реалізації вимог Нової української школи враховують й інші чинники під час організації формувального оцінювання, зокрема:

– внутрішня мотивація учнів. Саме мотивація допомагає учням рухатися вперед під час навчального поступу. Якщо вона сформована в учнів, то винагорода за навчання – це насолода від самого процесу. Непересічне значення має і зовнішня мотивація. Наприклад, похвала від учителя або батьків. Тиск на учнів може звести нанівець внутрішню мотивацію;

– можливість вибору. Доцільно давати змогу учням обирати активності, брати участь у встановленні правил, розробляти завдання з подальшим креативним розв'язанням проблем;

– мета навчальної діяльності, яка передбачає досягнення майстерності, а не просто отримання високої оцінки [11, с. 15].

Для якісного здійснення формувального оцінювання в початковій школі доцільно використовувати різні техніки. Серед них, здебільшого виокремлюють:

- методи самооцінювання;
- методи рефлексії;
- метод портфоліо;
- оцінювання за допомогою асоціацій;
- інтерактивні методи;
- проекти тощо.

Основними ефективними техніками формувального оцінювання в сучасній початковій школі є «індекс-картки для узагальнення або запитань»,

«сигнали рукою», «світлофор», «однохвилинне есе», «вимірювання температури», «мовні зразки», «трихвилинна пауза», «незакінчене речення», «дві зірки й побажання», «тижневий звіт», «помилкові твердження», «сходинки успіху», «плюс-мінус», «потяг вражень», «техніка з використанням смайлів/геометричних фігур», «веселка», «діаграма цеглинками Lego», «крізь окуляри» тощо.

Спираючись на дослідження Л. Кабан, охарактеризуємо деякі з них [12, с. 91-92].

– «*Світлофор*» – учням потрібно мати картки трьох кольорів світлофора – зелений, жовтий та червоний. Зелена означає, що учень зрозумів відповідний матеріал, жовта, що матеріал зрозумів не повністю, а червона відповідно, що учень повністю не зрозумів матеріал. Після викладу нового матеріалу, вчитель ставить питання: Що зрозуміли? Що не зрозуміли? Учні в цей момент показують ці картки вчителю на основі засвоєного матеріалу. Такою технікою можна користуватися щоразу для зворотного зв'язку, але бажано її використовувати в комплексі з іншими техніками.

– «*Сигнали руками*» – вчителю заздалегідь треба домовитись зі школярами про умовні сигнали розуміння чи нерозуміння певного матеріалу, теми. Наприклад великий палець піднятий вгору, означає, що учень гарно розуміє тему, палець повернутий в сторону, означає, що розуміє, але не все, палець вниз відповідає за те, що учень повністю не розуміє матеріал.

– «*Однохвилинне есе*» – техніку можна використовувати після вивчення певної теми. Учитель ставить питання учням, наприклад, що він зрозумів а, що ні, і протягом декількох хвилин учні пишуть відповідь.

– «*Тижневий звіт*» – цю техніку доцільно використовувати в кінці навчального тижня для зворотного зв'язку учнів. Учитель просить дати відповіді на питання: Чого я навчився за цей тиждень, що знаю та розумію?, Що я розумію, але не повністю? Що я повністю не зрозумів?

– *«Градус успіху»*. За допомогою малюнка термометра учень сам оцінює, на якому щаблі він опинився в результаті своєї діяльності під час уроку, тобто оцінює досягнуті результати.

– *«Плюс – мінус»*. Учні за допомогою плюсів і мінусів позначають у зошиті, з якими завданнями вони впоралися легко, а які їм були незрозумілі.

– *«Картки для узагальнення матеріалу»*. Наприкінці уроку вчитель роздає учням картки з двома запитаннями: перелічіть основні ідеї прочитаного/прослуханого тексту (відео, обговорення сьогodнішнього уроку тощо); що вам не зрозуміло з прочитаного/прослуханого тексту (відео, обговорення сьогodнішнього уроку тощо)? Запишіть свої запитання. Метою цієї техніки є визначення ступеня розуміння навчального матеріалу.

Для впровадження формувального оцінювання вчителям початкової школи необхідні системні знання щодо його сутності, умов та особливостей реалізації:

– впровадження формувального оцінювання неможливо реалізувати частково або фрагментарно. Це вимагає впровадження цілісної технології, яка визначає особливості організації всього навчального процесу;

– різноманіття підходів до формування освітніх цілей і критеріїв оцінювання учнів; використання різних критеріїв;

– жорстокі вимоги контролю адміністрації освітнього закладу, обсяг документації та відсутність власного досвіду у впровадженні етапів формувального оцінювання обмежують творчу свободу вчителя;

– під час впровадження системи формувального оцінювання вчитель повинен докласти значні зусилля для успішного функціонування принципів цього виду оцінювання в своїй педагогічній роботі;

– потрібно переосмислити не лише технології, а й нову філософію процесу оцінювання як невіддільної частини навчання дітей, переглянути традиційні уявлення про його роль і функції;

– недостатність готових педагогічних рішень і алгоритмів. Ефективний розвиток формувального оцінювання можливий тільки тоді, коли кожен

вчитель розробляє свій власний підхід до проведення уроків, і створює власну модель їх організації;

- хвилювання вчителів щодо втрати контролю над освітнім процесом;

- батьки не завжди розуміють мету і нові форми оцінювання і доволі часто вони виражають прагнення повернутися до традиційної системи оцінювання, незважаючи на те, що вони самі в минулому відчували суворий контроль від учителів під час навчання в школі;

- учні, звикли до пасивної ролі в процесі отримання знань, мають обмежену відповідальність та досвід самостійного керування власним навчанням. Такі учні, які очікують постійну оцінку та винагороду за певні дії вдома, інколи не приймають відсутність оцінки [14].

Тобто, впровадження формуального оцінювання є процесом, який вимагає взаємних дій вчителів, молодших школярів і батьків, оскільки досягнення успіху учнем, та встановлення гармонійних відносин між батьками і дітьми можливі тільки тоді, коли відбувається спільна роботи всіх учасників освітнього процесу, при цьому важливою є активна роль вчителя. Вчитель повинен мати глибоке розуміння та знання принципів формуального оцінювання, сприймати їх як цінність, інформувати й популяризувати ці принципи серед батьків; впроваджувати їх у навчальній взаємодії з учнями, використовуючи основні прийоми та методи формуального оцінювання на різних етапах.

Важливими домінантами, якими керуються вчителі початкової школи у процесі формуального оцінювання є:

- здійснення оцінювання як запланованої і ретельно продуманої складової частини процесу навчання;

- формулювання конкретних цілей та критеріїв оцінювання, повідомлення учням критеріїв і методів оцінювання перед виконанням роботи;

- зосередження на оцінюванні найбільш значущих результатів навчальної діяльності школярів;

- системне відстеження відповідності оцінки досягнень учнів цілям і результатам навчання;

- прагнення до простоти та ясності форм, методів, цілей процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу;

- принцип ситуативності навчальної діяльності, тобто добір навчальних завдань з елементом новизни й непередбачуваності, орієнтованих на життєвий досвід учнів 1-4 класів [26, с. 13].

Крім того у початковій школі важливу роль у процесі формувального відіграє мотивація учнів. Забезпечення мотивації учнів визначається дотриманням конкретних психолого-педагогічних умов формувального оцінювання, серед яких вагоме значення мають:

- формування партнерських зв'язків між вчителем і молодшим школярем, які сприяють підвищенню навчальних успіхів, акцентують увагу на розвиток та підтримку дітей;

- відмова від змагань серед учнів, уникання створення рейтингів і нагород за правильні виконані завдання; акцент на вербальному заохоченні;

- зміна ситуацій конкуренції ігровими або проектними видами діяльності, що дозволяє уникнути суворої критики помилок і позбавитись негативних емоцій;

- рівні вимоги й однаковий підхід до всіх учнів;

- відмова від висловлювання негативних коментарів, та розгляд оцінки як інструменту без тиску на учня;

- оцінювання не особистості, а її досягнень у навчанні;

- наголос на успіхах учнів у навчальній діяльності;

- розгляд діяльності учня чи учениці лише в контексті їхніх попередніх досягнень, уникання будь-яких порівнянь між учнями;

- створення умов для того, щоб діти могли вдосконалити свою роботу.

Як вже зазначалося вище, основою формувального оцінювання є концепція: чого я хочу досягти, де я зараз, як я можу подолати прогалини в навчання. Відповідно, сучасні вчителі дотримуються основних стратегій

оцінювання відповідно до цієї моделі [26, с. 18-19].

– чого я хочу досягти:

Стратегії: надання учням ясного і зрозумілого бачення мети навчання, визначення зрозумілої і чіткої мети навчання, що дуже покращує мотивацію і результат учнів; використання прикладів й моделей сильної і слабкої роботи; ретельно дібрані приклади діапазону якості, які можуть створити і вдосконалити в учнів розуміння мети навчання, допомагаючи їм відповісти на запитання що визначає якісну роботу і як уникнути деяких проблем.

– де я зараз:

Стратегії: використання регулярного описового зворотного зв'язку, який надає інформацію учням, де вони перебувають на шляху до досягнення мети навчання і які відповідають на запитання учнів: які мої переваги? Над чим я повинен/повинна попрацювати? і Що я роблю неправильно і як це виправити?; формування у дітей навичок самооцінювання і встановлення подальших власних цілей навчання, що дозволить їм ідентифікувати свої сильні та слабкі місця і встановлювати цілі для подальшого навчання і вдосконалення. Тобто, ці стратегії формують здатність учнів до адекватного й об'єктивного оцінювання.

– як я можу подолати прогалини:

Стратегії: планування й розроблення уроку таким чином, щоб зосередитися на одній із цілей навчання, тут здійснюється підтримка учнів, звуження фокусування на уроці, щоб допомогти учням досягти певну конкретну мету навчання або звернути увагу на їхні конкретні проблеми в її досягненні; навчання учнів зосереджуватися на повторенні; залучення учнів до самоперевірки й стимулювання до стеження за своїм навчанням, спілкування й розмірковування з однокласниками щодо нього, розділення з однолітками свого успіху, оскільки саме це збільшить мотивацію учнів, покращить довготривалу пам'ять, концентрацію уваги [23, с. 25].

Визначені стратегії, беззаперечно, визначають послідовність дій вчителя та учнів, надають інформацію про використання оцінювання, яке

відрізняється від традиційних методів оцінювання, і наочно демонструють сутність формувального оцінювання. Тобто, осмислення формувального оцінювання як оцінювання для навчання в сучасній початковій школі ґрунтується на розумінні результатів навчання як сукупності, взаємодії і розвитку мотиваційних, когнітивних і операційних ресурсів здобувачів освіти, що виявляють їх здатність до вирішення практичних завдань, проблемних ситуацій, які виникають в їхньому житті.

Таким чином, ефективність реалізації формувального оцінювання в Новій українській школі залежить від компетентності вчителів в особливостях його реалізації, основних принципів та методів впровадження.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що історичний розвиток системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів свідчить про постійну зміну методів і форм оцінювання протягом століть. З початку існування перших шкіл і до наших днів система оцінювання пройшла значні зміни, що відбивали різні педагогічні та суспільні процеси, але її головною метою завжди залишається забезпечення якісної освіти та розвитку учнів

У процесі модернізації системи початкової освіти важливого значення набуває оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, яке здійснюється з метою створення сприятливих умов для розвитку здібностей молодших школярів, формування у них компетентностей та наскрізних умінь, визначення ступеня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності. Оцінювання ґрунтується на принципах дитиноцентризму, об'єктивності, справедливості, систематичності, критеріальності, гнучкості, диференційованості, конфіденційності, плановості, прозорості та відкритості. Основними функціями оцінювання є формувальна, діагностувальна, прогностична, мотиваційна, розвивальна, навчальна, коригувальна, виховна.

Оцінювання в початковій школі буває формувальним та підсумковим. Формувальне оцінювання впроваджується для простеження особистісного розвитку учнів й ходу опанування ними навчального досвіду та побудови їхньої індивідуальної освітньої траєкторії, а підсумкове – для визначення результатів навчання за рік.

Саме формувальне оцінювання передбачає адресну підтримку кожного учня/учениці і активізує їхню навчальну діяльність, формуючи здатність до вироблення власних стратегій і способів навчання, сприяє підвищенню якості освіти в цілому, на що і націлена Концепція «Нової української школи».

Процес формувального оцінювання в умовах Нової української школи реалізовується певною послідовністю дій: постановлення об'єктивних та доступних для здобувачів освіти навчальних цілей; вироблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень; забезпечення ефективної рефлексії учнів; створення ефективного зворотного зв'язку; забезпечення активної участі учнів в процесі навчання; корегування освітнього процесу з метою покращення результатів освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

2.1. Констатувальний етап експериментального дослідження

Після теоретичного огляду проблеми оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в Новій українській школі з метою перевірки використання технік формувального оцінювання молодших школярів було проведено експериментальне дослідження.

Метою дослідження була перевірка ефективності використання технік формувального оцінювання для молодших школярів, а також виявлення ставлення вчителів початкової школи до технік формувального оцінювання та досвіду їх використання.

Дослідження проводилося на базі двох закладів загальної середньої освіти, а саме:

- Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 (контрольний клас);
- Ріпкинського ліцею імені Софії Русової Ріпкинської селищної ради (експериментальний клас).

Загалом у констатувальному експерименті взяли участь 40 учнів четвертих класів, з них 16 учнів Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня №25 і 24 учні Ріпкинського ліцею імені Софії Русової.

Експериментальне дослідження проходило у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

На першому етапі (констатувальний) встановлено рівень обізнаності молодших школярів з техніками формувального оцінювання, їх ставлення до них. Також було діагностовано рівень компетентності вчителів початкової школи до технік формувального оцінювання та досвіду їх використання.

Перший етап дослідження складався з таких стадій:

- організація дослідження;
- збір та аналіз результатів дослідження;
- математична обробка та інтерпретація результатів;
- визначення рівня обізнаності молодших школярів з техніками формувального оцінювання, їх ставлення до них;
- визначення рівня володіння вчителів техніками формувального оцінювання.

На другому етапі дослідження (формувальний) визначено та обґрунтовано алгоритм щодо удосконалення процесу організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в умовах Нової української школи. На цьому етапі проводилися уроки із реалізацією різних технік формувального оцінювання. Також відбувалося спостереження за учнями, вчителями під час освітнього процесу в початковій школі.

На третьому етапі дослідження (контрольний) було визначено ефективність впровадження визначених нами технік формувального оцінювання та проведених уроків. На цьому етапі відбувалося:

- повторне діагностування молодших школярів за допомогою анкетування, яке використовувалося і на початковому етапі дослідження;
- оцінка ефективності роботи;
- аналіз результатів експериментального дослідження.

Констатувальний етап експериментального дослідження проводився у вересні-жовтні 2023 року і передбачав застосування таких методів дослідження:

- 1) анкетування учнів четвертого класу з метою висвітлення їхніх думок щодо використання і вподобань формувальних технік в процесі оцінювання (додаток А);
- 2) анкетування вчителів початкової школи щодо виявлення у них рівня володіння техніками формувального оцінювання (додаток Б).

З метою виявлення використання технік формувального оцінювання у учнів четвертого класу проведено анкетування, що передбачало відповіді на 7 запитань закритого типу (додаток А).

На перше питання *«Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань візуальні техніки?»* всі четвертокласники (100 %) контрольного класу та всі четвертокласники (100 %) експериментального класу відповіли, що вчителі використовують візуальні техніки під час оцінювання їх знань.

Аналіз результатів другого питання *«Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань усні техніки?»* дозволив констатувати, що всі учні контрольного класу (100 %) відповіли ствердним «так». В експериментальному класі було отримано 96 % відповідей так і 4 % – «ні».

Відповідями третього питання *«Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань письмові техніки?»* були: 31 % молодших школярів контрольного класу вказали відповідь «так», а 69 % – «ні». В експериментальному класі показники дітей є дещо вищими, зокрема 92 % зазначили, що вчителі використовують на уроках письмові техніки оцінювання, зокрема однохвилинне есе, словникові диктанти тощо, а лише 8 % вказали на те, що вчителі не використовують письмові техніки формувального оцінювання.

Аналізуючи відповіді на три перші питання анкети, можемо дійти висновку, що вчителі в ЗСО №25 м. Чернігова краще ознайомлені із техніками формувального оцінювання і використовують частіше дані техніки в процесі своєї роботи, ніж вчителі Ріпкинського ліцею імені Софії Русової.

Четверте питання анкети *«За допомогою яких технік вчителі переважно оцінюють Ваші знання на уроці?»* передбачало виявлення, якими техніками вчителі оцінюють навчальні досягнення учнів, і 94 % учнів ЗОШ №25 (контрольного класу) відповіли, що вчитель використовує переважно всі зазначені формувальні техніки (візуальні, усні, письмові), тільки один учень (6 %) з класу відповів, що переважно вчитель використовує лише візуальні

техніки. В експериментальному класі лише 38 % вказали на те, що вчителі в освітньому процесі переважно використовують усі техніки формувального оцінювання, не виділяють якийсь один. 62 % молодших школярів цього ж класу вказали, що вчителі здебільшого і найчастіше використовують письмові техніки (есе, диктанти).

Аналіз результатів відповідей на п'яте питання *«Які техніки оцінювання Вам подобаються більше?»* свідчить, що учням в контрольному класі найбільше подобаються письмові техніки оцінювання, адже 31 % вибрали лише один варіант відповідей («письмові»), хоча їм дозволялося обирати не лише один варіант. Також 37 % учнів цього класу вибрали такі техніки, які їм найбільше подобаються: візуальні, усні, письмові, не виокремлюючи якусь одну. 19 % учнів зазначили у цьому питанні, що їм подобаються найбільше саме усні техніки оцінювання. Також були відповіді дітей (13 %), де вони обирали усні і письмові техніки оцінювання як найбільш улюблені.

У експериментальному класі не було жодного учня, який виокремив би лише одну техніку оцінювання, яку він любить найбільше. Це говорить про те, що вчителі урізноманітнюють техніки та прийоми оцінювання і учні не звикають до якогось одного. 56 % дітей вказали на письмові техніки оцінювання навчальних досягнень, як одні із найкращих для них. 44 % дітей виокремили те, що їм найбільше подобаються усні та письмові техніки оцінювання, але вони не люблять візуальні («сигнали рукою», «світлофор», «смайли» тощо).

Шосте питання *«Які техніки оцінювання Вам подобаються менше?»* дає зрозуміти, що четвертокласники контрольного класу (38 %) менш схильні до візуальних технік, решта учнів (62 %) вказали, що їм не до вподоби усні і письмові техніки оцінювання.

В експериментальному класі найбільша кількість учнів 33 % вказала, що їм не подобаються візуальні техніки оцінювання, 45 % дітей виокремили

письмові техніки як ті, які їм подобаються менше. Є й діти (22%), яким усні техніки оцінювання подобаються менше, ніж інші.

Як свідчать відповіді на сьоме питання «*За допомогою яких технік Ви краще можете оцінити результати своєї роботи?*» всім опитаним учням контрольного класу (100 %) найлегше оцінити результати своєї роботи за допомогою письмових технік, тому що, вони краще можуть сформулювати свою думку в процесі написання короткого есе. У експериментальному класі результати відповідей на це питання дещо інші. Зокрема 58 % учнів вказали, що діти найкраще можуть оцінити свої результати досягнення за допомогою письмових технік оцінювання, а решта відповідей (42 %) розділилися на «візуальні» та «усні».

На думку Л. Кабан, основними рівнями та показниками обізнаності молодших школярів із формувальними техніками оцінювання, їхніх думок щодо використання цих технік в освітньому процесі є [13, с. 16]:

Високий рівень. Учні мають уявлення про формувальне оцінювання, розуміють основну мету формувального оцінювання та розуміють, що важливо відстежувати особистісний розвиток. Проявляють бажання вчитися та досягати гарних результатів, позитивно ставляться до будь-якого результату формувального оцінювання.

Достатній рівень. Учні добре володіють поняттям про формувальне оцінювання, усвідомлюють мету формувального оцінювання. Вони є самостійними у процесі навчання, мають гарні результати, позитивно ставляться до будь-якого результату формувального оцінювання.

Середній рівень. Учні лише із допомогою та мотивацією вчителя усвідомлюють сутність формувального оцінювання, не до кінця розуміють основну мету формувального оцінювання. Не проявляють бажання вчитися та досягати гарних результатів, не завжди позитивно ставляться до будь-якого результату формувального оцінювання.

Початковий рівень. Учні не мають уявлення про формувальне оцінювання, не розуміють основну мету формувального оцінювання та

основні підходи до цього підходу. Вони зовсім не проявляють бажання вчитися та досягати гарних результатів, негативно ставляться до будь-якого результату формувального оцінювання.

Окреслені рівні дозволили визначити на основі отриманих балів за відповіді на питання анкетування. У сумі кожен учень міг набрати 14 балів. Бали розподілили таким чином:

- 12-14 балів – високий рівень;
- 9-11 балів – достатній рівень;
- 6-8 балів – середній рівень;
- 0-5 балів – початковий рівень.

Узагальнені результати анкетування та бесід учнів контрольного та експериментального класу відображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні обізнаності молодших школярів із техніками формувального оцінювання на констатувальному етапі дослідження

Клас	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Контрольний (16 учнів)	7 (44 %)	4 (25 %)	2 (12 %)	3 (19 %)
Експериментальний (24 учні)	6 (25 %)	3 (13 %)	9 (37 %)	6 (25 %)

Із таблиці бачимо, що контрольний клас значно перевищує показники експериментального на констатувальному етапі дослідження. Результат засвідчив, що в експериментальному 6 (25 %), контрольному класі 7 дітей (44 %) – мають високий рівень обізнаності із формувальним оцінюванням, 3 (13 %) учнів експериментального класу та 4 (25 %) – контрольного мають достатній рівень, 9 (38 %) школярів експериментального класу і 2 (12 %) –

контрольного мають середній рівень, в експериментальному класі 6 (25 %), в контрольному 3 (19 %) молодших школярів проявили початковий рівень обізнаності із формувальним оцінюванням.

Вбачаємо за необхідне показати за допомогою діаграми рівні обізнаності молодших школярів із техніками формувального оцінювання, використання їх в освітньому процесі на констатувальному етапі дослідження (рис. 2.1).

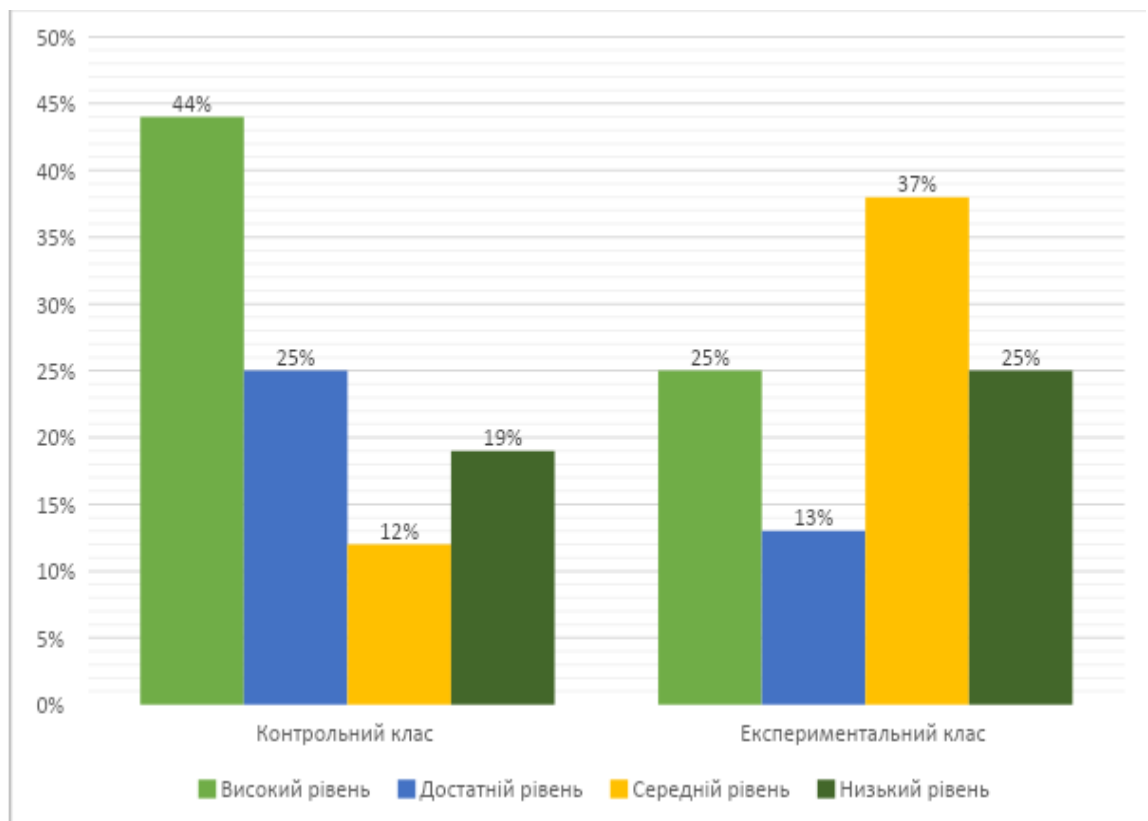

Рис. 2.1. Рівні обізнаності молодших школярів із техніками формувального оцінювання на констатувальному етапі дослідження

Задля з'ясування розбіжностей у рівнях обізнаності молодших школярів двох класів (контрольного та експериментального) із техніками формувального оцінювання, ми визнали за необхідне з'ясувати рівень володіння вчителями початкової школи техніками формувального оцінювання.

З метою виявлення рівня компетентності вчителів у реалізації формувального оцінювання на уроках в початковій школі, їх ставлення до

проблеми впровадження різних технік формувального оцінювання та досвіду їх використання у професійній діяльності було проведено анкетування вчителів (див. додаток Б). В анкетуванні взяли участь 17 вчителів початкової школи. Варто зазначити, що серед опитаних вчителів були вчителі ЗОШ №25 (13) та Ріпкинського ліцею імені Софії Русової (4).

У цій анкеті було 11 запитань, 1 питання закритого типу і 10 питань відкритого типу.

Перше питання було задля з'ясування, в якому класі викладають вчителі. 70 % із них викладають у четвертому класі та наголошують на тому, що саме в цьому класі їм найлегше реалізувати формувальне оцінювання, порівняно із, наприклад, першим класом.

На друге питання *«Чи використовуєте Ви техніки формувального оцінювання? Якщо так, то які?»* усі вчителі (100 %) відповіли, що використовують в процесі оцінювання навчальних досягнень учнів техніки формувального оцінювання. Найпопулярнішими техніками у Ріпкинському ліцеї імені Софії Русової є візуальні техніки, а саме «сигнали рукою», «цеглинки Lego», також вчителі часто використовують на практиці взаємооцінювання, «мовні зразки», це свідчить про їх обізнаність у цій темі.

Як показали результати опитування вчителів ЗОШ №25, в освітньому процесі цієї школи також переважають візуальні техніки оцінювання, а саме «сигнали рукою», «світлофор», «цеглинки Lego», техніки з використанням карток і смайлів. Значне місце тут посідають усні та письмові техніки оцінювання, такі як: «незакінчене речення», «словникові чи письмові диктанти», «однохвилинне есе». Варто зазначити, що окрім візуальних, усних та письмових технік деякі вчителі також використовують рухові та креативні техніки формувального оцінювання. До технік які ще використовують вчителі можемо віднести самооцінювання, перевірка помилок, робота в групах, «шкалування», одне речення, журнал записів.

Аналіз відповідей на третє питання *«Якщо Ви не використовуєте техніки формувального оцінювання, то чому?»* дає зрозуміти, що вчителі

обох шкіл обізнані та на своїй практиці використовують техніки формувального оцінювання, адже усі вони (100 %) змогли написати багато технік формувального оцінювання.

На четверте питання *«Які техніки формувального оцінювання, на Вашу думку, більш ефективні»* більшість вчителів (80 %) вважає, що всі техніки формувального оцінювання є ефективні, адже вони сприяють індивідуальному поступу учнів. Вчителі вказують і на те, що треба використовувати різні техніки, адже спочатку діти сприймають з цікавістю, а потім поступово звикають і втрачають інтерес. Вчителі (10 %) більш схильні до візуальних технік, адже вважають, що вони займають найменшу кількість часу і під час цих технік учні активні та відверті. Інші вчителі (10 %) вважають більш ефективними усні техніки, адже ці техніки вчать учнів оцінювати результати своєї роботи, висловлювати власну думку, вчать не боятися помилитися.

Відповіді на п'яте питання *«Які техніки формувального оцінювання, на Вашу думку є неефективні? Чому?»* дають зрозуміти, що більшість вчителів (65 %) вважають, що при правильному застосуванні всі техніки є ефективні тою чи іншою мірою, адже під час використання будь-якої техніки учні безпосередньо беруть участь і під час якої виникає мисленнєва діяльність. Інші вчителі (15 %) з опитаних вважають неефективними, візуальні техніки, тому що, вони не відображають точної картини про знання учнів. Неефективними теж, на думку, деяких вчителів (10 %), є рухові техніки, адже не завжди вони несуть інформативний підтекст. Частина вчителів (10 %) неефективними вважає техніку «трихвилинна пауза», адже багато дітей під час виконання цієї техніки просто відпочивають і не думають над проблемним питанням.

Усі вчителі (100 %) на шосте питання анкети *«Як реагують учні на використовувані Вами техніки формувального оцінювання»* вказали, що учні позитивно, з цікавістю та задоволенням ставляться до використовуваних ними технік, тому що, більшість технік є цікавими для них і це підвищує їх

зацікавленість уроком та сприяє у них мотивації до навчальної діяльності та самооцінювання.

Аналіз результатів відповідей вчителів на сьоме питання «*Чи складно учням оцінити себе за допомогою технік формувального оцінювання*» дає змогу зрозуміти, що більшість учнів (65 %) може легко оцінити результати своєї роботи за допомогою цих технік, але є і такі (35 %), які вважають, що на першому етапі навчання учням це дається важко, інколи учні не якісно та не справедливо оцінюють себе і часто завищують результати оцінювання.

Виходячи з аналізу наукових робіт І. Дунець, нами було визначено критерії, показники та рівні (високий, середній, низький) компетентності вчителів щодо реалізації формувального оцінювання на уроках в початковій школі та рівні висвітлення думок учнів щодо використання і вподобань формувальних технік в процесі оцінювання навчальних досягнень [10, с. 4-6].

Основними показниками та критеріями сформованості компетентності вчителів у використанні технік формувального оцінювання є:

- когнітивно-мотиваційний (теоретична готовність вчителя до використання формувальних технік оцінювання учнів в умовах НУШ, обізнаність щодо сутності та особливостей використання формувального оцінювання);

- репродуктивний (діяльнісний) (комплекс вмій та навичок щодо практичного використання технік формувального оцінювання на уроках в початковій школі);

- креативно-інноваційний (інноваційний підхід до впровадження формувального оцінювання на уроках в початковій школі).

Високий рівень притаманний вчителям, які мають глибокі теоретичні знання про формувальне оцінювання, чітко знають основні підходи, чинні вимоги та рекомендації. Також притаманний вчителям, які готові до практичного впровадження різних технік формувального оцінювання на уроках в початковій школі, розуміють їх сутність, особливості реалізації. Вони вміло підбирають техніки формувального оцінювання відповідно до

теми уроку, його частини та вікових особливостей учнів. Такі вчителі проявляють творчий та інноваційний підхід до впровадження формуального оцінювання на уроках в початковій школі.

Середній рівень. Обсяг вмінь, навичок та знань вчителів про використання технік формуального оцінювання відповідає вимогам Нової української школи, проте спостерігається їх не систематизованість і фрагментарність. Під час різних уроків та їх етапів вчителі лише інколи впроваджують формувальне оцінювання. Вони не завжди коректно підбирають техніки формуального оцінювання відповідно до теми уроку, його частини та відповідно до вікових особливостей учнів. Часто обирають одну і ту ж техніку формуального оцінювання протягом усіх уроків. Проте вони намагаються почерпнути знання із різних джерел щодо особливостей реалізації формуального оцінювання, беруть участь у різних заходах щодо підвищення своєї кваліфікації.

Низький рівень компетентності вчителів щодо впровадження формуального оцінювання на уроках в початковій школі характеризується обмеженістю і фрагментарністю знань про їх різновиди, особливості та доцільність використання. Під час різних уроків та їх етапів вчителі практично не впроваджують формувальне оцінювання. Такі вчителі не проявляють ініціативності до реалізації формуального оцінювання. Виявляють труднощі у впровадженні різних технік формуального оцінювання та потребують підвищення компетентності у цьому плані.

Аналіз анкетування вчителів початкової школи підтвердив їх компетентність у впровадженні різних технік формуального оцінювання. Варто відмітити, що вчителі Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 змогли глибше розкрити зміст їх діяльності у питанні реалізації формуального оцінювання на уроках в початковій школі. Отож, в опитаних вчителів (17) переважає високий та середній рівень компетентності у реалізації формуального оцінювання на уроках в умовах

Нової української школі. Вбачаємо за необхідне зазначити результати анкетування за допомогою рис. 2.2.

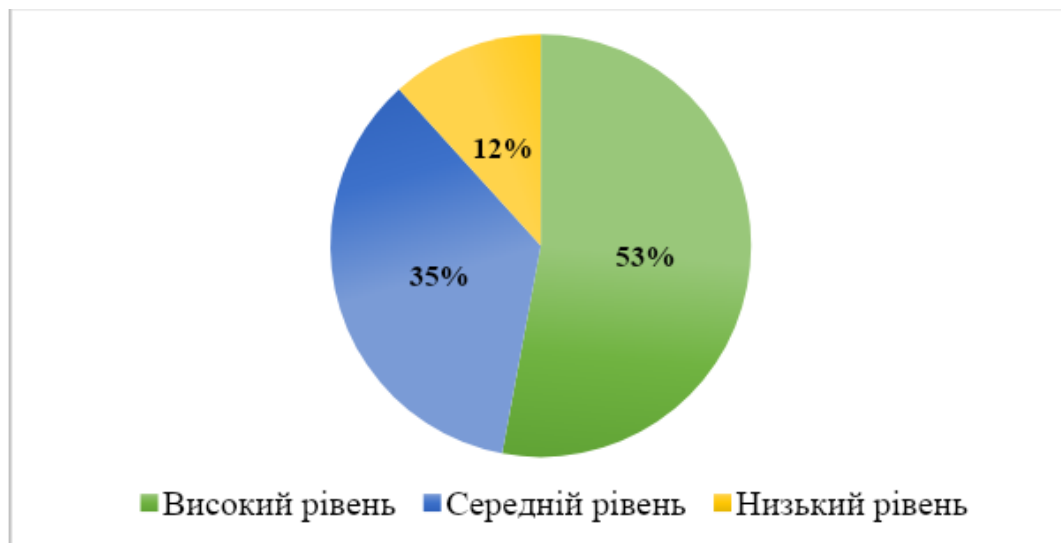

Рис. 2.2. Рівні компетентності вчителів у реалізації формувального оцінювання на уроках в початковій школі

Результати говорять про те, що в класі, де вчителі проявили високий рівень володіння техніками формувального оцінювання, молодші школярі також мають високий рівень обізнаності із техніками формувального оцінювання. Учні тих вчителів, які проявили низький рівень володіння техніками формувального оцінювання, менш обізнані із техніками формувального оцінювання.

Отже, здійснене анкетування дозволяє зазначити, що вчителі обізнані із різними техніками формувального оцінювання, проте діти не завжди можуть зрозуміти суть техніки, проявляють не надто високий рівень навичок самооцінювання, пропонують обирати вчителю лише одну якусь техніку формувального оцінювання. Результати констатувального етапу дослідження засвідчують важливість та необхідність визначення ефективних технік формувального оцінювання на уроках в початковій школі, визначення різних підходів до їх впровадження на уроках, виокремлення методичних рекомендацій вчителям щодо оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

2.2. Формувальний етап експериментального дослідження

Методику формувального експерименту було розроблено з урахуванням сутності, особливостей застосування формувального оцінювання в початковій школі та результатів констатувального експерименту, за результатами якого високий рівень обізнаності із техніками формувального оцінювання було виявлено лише у 25 % учнів експериментального класу.

Під час формувального етапу експериментального дослідження протягом жовтня-листопада 2023 року у 4 класі Ріпкинського ліцею імені Софії Русової було впроваджено на уроках математики різні техніки формувального оцінювання, формували в учнів вміння самооцінювання. Загалом було проведено 12 уроків математики. У 4-Б класі Чернігівської школи № 25 навчання та оцінювання учнів відбувалося за традиційною системою.

Під час формувального етапу дослідження впроваджувалися та реалізовувалися техніки формувального оцінювання, які орієнтовані на учня, відстеження його особистісних досягнень і які мають переваги над бальним, як для учнів, так і для вчителів.

На початку формувального етапу дослідження було проведено з молодшими школярами бесіду, у процесі якої було розкрито сутність формувального оцінювання, пояснювалися особливості кожної із технік формувального оцінювання, як їх реалізовувати та використовувати під час уроку.

Молодшим школярам пояснювали, що означають геометричні фігури, піктограми або смайли, кольори Lego або конструкторів, світлофору у процесі технік формувального оцінювання. Учням пояснювалося, що трикутником позначається те, що для них зовсім не зрозуміло або не прийнятне, колом – те, що не зовсім зрозуміло і квадратом те, з чим вони погоджуються.

Молодшим школярам також пояснили, що кожен колір світлофору, Lego або конструктора має своє значення або позицію: червоний означає «Тепер я можу...», помаранчевий – «Я навчив (-ла)ся...», жовтий – «Було складно...», зелений – «Мені вдалося...», блакитний – «було цікаво...», синій – «Мене здивувало...», фіолетовий – «Сьогодні я дізнав(-ла)ся...» тощо.

Крім того, для оцінювання рівня розуміння навчального матеріалу самими учнями, їм було запропоновано ознайомитися із колірними картками, які позначають: повне розуміння матеріалу (зелений), неповне розуміння (жовтий), нерозуміння (червоний) матеріалу.

Для формування обізнаності молодших школярів із письмовими техніками формувального оцінювання було здійснено роз'яснення того, як правильно писати «однохвилинне есе», що важливо розкривати у ньому.

На початку кожного уроку математики формулювалися навчальні цілі, очікуванні результати уроку та пояснювалися критерії оцінювання різних видів робіт, за якими визначається рівень навчальних досягнень молодших школярів.

Під час реалізації технік формувального оцінювання учні не протиставлялися один одному, а акцентувалася увага лише на позитивній динаміці їхніх досягнень (кожного із учнів). До учнів були однакові вимоги й однакове ставлення, враховувалися індивідуальні особливості кожного із учнів. У процесі формувального оцінювання враховувалися особливості типу сприйняття молодших школярів, рівні їх індивідуального когнітивного розвитку, темп навчання.

За допомогою технік формувального оцінювання на уроках математики формувалася в молодших школярів впевненість в собі, своїх силах, можливостях, що сприяло розвитку у них пізнавального інтересу та бажання вчитися та покращувати свої результати. Акцентування уваги учнів на їх сильних сторонах, а не на помилках сприяло формуванню у них мотивації до навчальної діяльності та пізнання нового.

Варто відмітити, що у процесі впровадження технік формувального оцінювання на уроках математики молодші школярі не боялися помилитися чи оцінити себе не вірно. Це говорить про те, що техніки формувального оцінювання запобігають виробленню страху помилки в молодших школярів і цим самим стимулюють їх до усвідомлення того, що будь-яка їх думка чи позиція є вірною. А якщо це не так, то завжди можна доопрацювати матеріал та засвоїти його на кращому рівні.

Крім того, у процесі реалізації технік формувального оцінювання в молодших школярів на формувальному етапі дослідження розвивали культуру обговорення різних питань, навички дискусії, критичного і творчого мислення, а також формували середовище, що заохочувало учнів ставити запитання самим собі та відповідати на них.

Основними ефективними техніками формувального оцінювання на формувальному етапі експерименту були «сигнали рукою», «світлофор», «незакінчене речення», «однохвилинне есе», техніка із застосуванням геометричних фігур. Саме у процесі реалізації деяких зазначених технік учні проявляли активність, інтерес до навчальної діяльності, самоаналізу своєї роботи та самооцінювання навчальних досягнень. Тому вважаємо, що для підвищення рівня обізнаності учнів із формувальним оцінюванням саме ці техніки будуть доцільними та дієвими.

На формувальному етапі експериментального дослідження на уроках математики використовувалися такі техніки формувального оцінювання молодших школярів:

1. Сигнали рукою. Учням пропонувалося показати сигнали, що позначають розуміння або нерозуміння матеріалу (у ході пояснення понять). Попередньо було домовлено з учнями про використання таких сигналів:

– Я розумію ... і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору).

– Я все ще не розумію... або не дуже розумію... (великий палець руки спрямовано в сторону).

– Я не зовсім впевнений у ... або не розумію... (великий палець вниз).

Після ознайомлення із сигналами було опитано учнів кожної групи, такими запитаннями, як:

– Що саме ви не зрозуміли?

– У чому відчуваєте невпевненість?

– Що ви зрозуміли й можете пояснити?

Враховуючи отримані відповіді, приймалося рішення щодо повторного вивчення, закріплення матеріалу або продовження вивчення тем за програмою [12, с.91-92].

2. Світлофор. У кожного учня були картки трьох кольорів світлофора. Учні мали показати картою відповідного кольору розуміння (зелений), неповне розуміння (жовтий), нерозуміння (червоний) матеріалу. Після сигналу було з'ясовано, що діти зрозуміли та що не зрозуміли.

Також цей вид формувального оцінювання проводився і письмово. Учні пропонувалося письмово дати відповіді на запитання.

Зелений колір – Що ти вивчив сьогодні? Чого навчився?

Жовтий – Які питання ще маєш?

Червоний – Що збентежило? Які проблеми виникли?

3. Техніка «Однохвилинне есе» використовувалася з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене на уроці. Для написання есе ставилися такі запитання: що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими? Цією технікою з'ясовувалося, що потрібно більш детально повторити або закріпити із дітьми на наступному уроці [13, с. 12].

4. Техніка «Незакінчене речення». Учні мали продовжити речення: Тепер я знаю... Тепер я вмю... Сьогодні я навчився/навчилася... Найбільш цікавим для мене виявилось... Найбільше мені сподобалось...

5. Техніка із застосуванням геометричних фігур. Діти мали перед собою геометричні фігури – коло, трикутник, квадрат. Їм потрібно було

показати, що зовсім не зрозуміло/не прийнятне для них – трикутником, те що не зовсім зрозуміло – колом, а квадратом те, з чим вони погоджуються.

Зазначені техніки формувального оцінювання, які впроваджувалися на уроках математики сприяли виявленню рівня знань дітей, їх прогалин у вивченні матеріалу на кожному уроці. Крім того, ці техніки допомагали поставити цілі на майбутні досягнення у вивченні матеріалу з математики на підставі попередніх.

Крім того, за допомогою технік формувального оцінювання було підібрано темп проведення уроку та засвоєння навчальних досягнень, ступінь складності матеріалу, форми й методи для кращого опанування навчальним матеріалом.

Техніки формувального оцінювання на уроках математики під час формувального етапу мотивували молодших школярів до самовдосконалення: учні здійснювали аналіз, самоаналіз, узагальнення матеріалу, оцінювали результат засвоєного матеріалу самостійно.

Під час проведення уроків математики молодші школярі самостійно виконували поставлені завдання різного ступеня складності, причому під час їх виконання, самі ж знаходили помилки та неточності і в результаті виправляли їх, завдяки чому підвищувалася якість засвоєного ним навчального матеріалу.

Слід відмітити і те, що техніки формувального оцінювання позитивно впливали на розвиток самоорганізації молодших школярів на уроках математики: діти чітко ставили перед собою завдання, вибирали самостійно методи їх виконання та здійснювали аналіз своєї роботи. В разі виникнення помилок успішно їх виправляли.

У процесі реалізації технік формувального оцінювання на формувальному етапі дослідження реалізовувалися принципи: об'єктивності (процес оцінювання успішності ґрунтувався на дійсності знань, умінь та навичок молодших школярів, а не на суб'єктивних чинниках); доброчесності (оцінювання було чесним, справедливим і об'єктивним до кожного учня);

гнучкості (оцінювання молодших школярів відбувалося з розумінням їх індивідуальних особливостей); систематичності (формувальне оцінювання відбувалося на кожному уроці); чіткості (були чітко визначені критерії оцінювання досягнень); доброзичливості (ставлення до учнів було справедливим, з розумінням та підтримкою під час процесу оцінювання успішності).

Варто відмітити, що на формувальному етапі дослідження в молодших школярів спостерігалось підвищення рівня мотивації та саморегуляції, самосвідомості та навички контролювати власний навчальний прогрес. Техніки формувального оцінювання дозволили зібрати інформацію про здібності та потреби кожного учня із класу, адаптувати освітній процес на уроках математики відповідно до індивідуальних особливостей молодших школярів.

2.3. Аналіз результатів дослідження та рекомендації вчителям початкової школи щодо використання технік формувального оцінювання

Після застосування технік формувального оцінювання («світлофор», «сигнали рукою», «однохвилинне есе», «незакінчене речення», техніка із застосуванням геометричних фігур) на уроках математики був проведений контрольний зріз, за допомогою анкетування та бесід з учнями з метою виявлення в них рівня обізнаності із техніками формувального оцінювання, їх реалізації та використання.

Техніки формувального оцінювання впроваджувалися на уроках математики. Кількість проведених уроків – 12.

На контрольному етапі дослідження учням експериментального класу було додано два додаткових питання до анкети (додаток В). Їм пропонувалось оцінити запропоновані техніки формувального оцінювання, вказати, які із них їм сподобалися найбільше, а які – ні, обґрунтовуючи свій

вибір. Слід відмітити, що більше половини учнів, віддали перевагу візуальним технікам («світлофор», «сигнали рукою», «техніка із використанням геометричних фігур»), що говорить про те, що для сучасних здобувачів освіти, вони є більш зрозумілими, цікавими та сприйнятливими.

Цікавим є той факт, що лише декілька учнів вказали, що їм подобаються усні техніки формуального оцінювання («незакінчене речення») вказуючи на те, що вони не завжди розуміють для себе чітко, на якому рівні їх знання.

Великій частині учнів (70 %) після проведеної з ними роботи, найбільше не сподобалися письмові техніки формуального оцінювання, оскільки це для них є нудно та нецікаво. Крім того, письмові техніки є найбільш складними для дітей, порівняно із усними або візуальними, де є більша ймовірність допомоги вчителя, якщо це є необхідно. Під час письмових технік формуального оцінювання досить часто учні підходять до певного пункту, де не можуть або не знають, що написати і далі не продовжують писати, у них відпадає бажання та мотивація.

Варто зазначити, що в експериментальному класі показники значно покращилися, порівняно із констатувальним етапом дослідження.

В експериментальному класі отримано такі результати (див. табл. 2.3)

Таблиця 2.3

Рівні обізнаності молодших школярів експериментального класу із техніками формуального оцінювання на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Експериментальний клас	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Констатувальний етап	6 (25 %)	3 (13 %)	9 (37 %)	6 (25 %)
Контрольний етап	12 (50 %)	7 (29 %)	3 (13 %)	2 (8 %)

Як бачимо із таблиці, на контрольному етапі 12 дітей (50 %) мають високий рівень, що на 6 менше, порівняно із констатувальним етапом, 7 дітей

(29 %) показали достатній рівень, що на 4 (на 16 %) більше, порівняно із констатувальним етапом дослідження. 3 учнів (13 %) мали середній рівень, що на 6 (на 25 %) менше порівняно із констатувальним етапом дослідження. На початковому рівні було 2 (8 %) учнів експериментального класу, що на 4 (17 %) менше, порівняно із констатувальним етапом.

Вбачаємо за необхідне результати показати за допомогою діаграми (див. рис. 2.3)

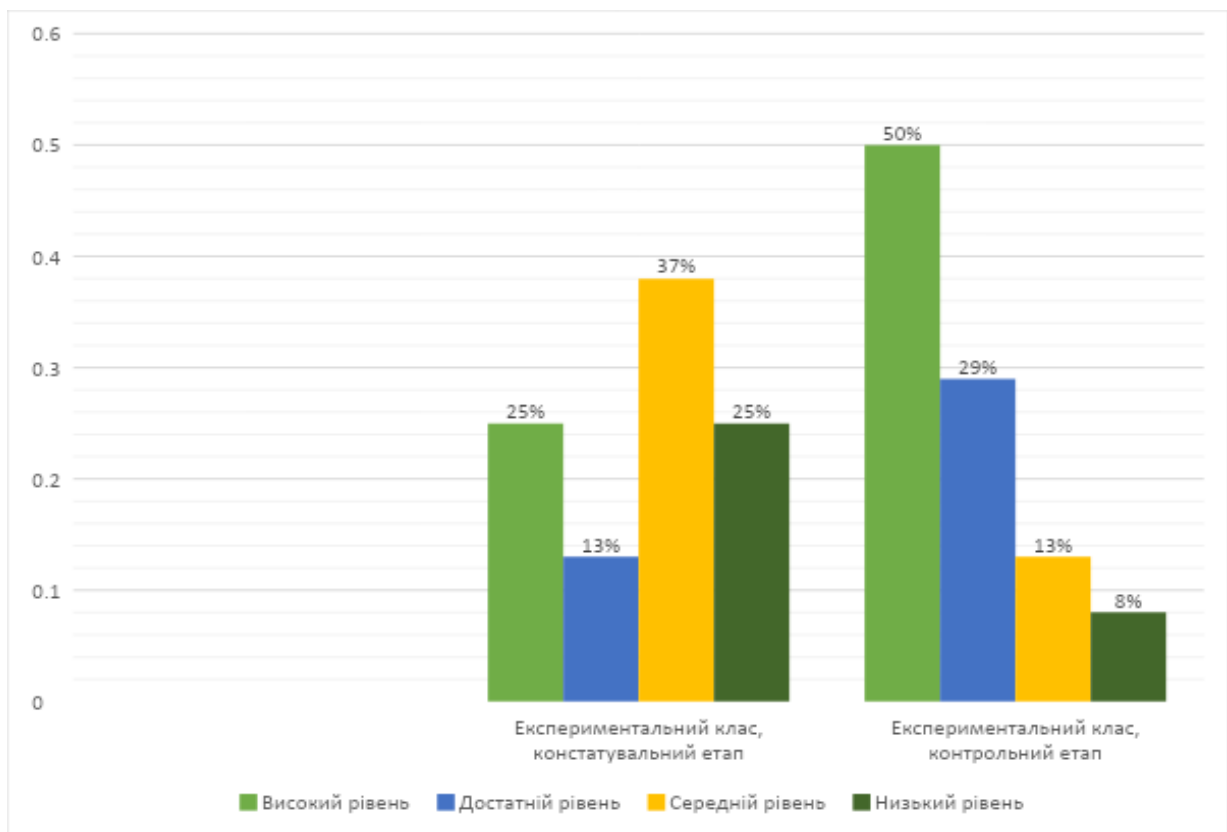

Рис. 2.3 Порівняння рівнів обізнаності молодших школярів експериментального класу із техніками формувального оцінювання на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Щодо контрольного класу (в якому не проводилася робота із дітьми) показники залишилися такими самими, як і на констатувальному етапі дослідження.

В контрольному класі отримано такі результати (див. табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Рівні обізнаності молодших школярів контрольного класу із техніками формувального оцінювання на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Контрольний клас	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Констатувальний етап	7 (44 %)	4 (25 %)	2 (12 %)	3 (19 %)
Контрольний етап	7 (44 %)	4 (25 %)	2 (12 %)	3 (19 %)

Як бачимо із таблиці, на контрольному етапі не відбулося змін у контрольному класі, порівняно із констатувальним етапом дослідження.

Вбачаємо за необхідне результати показати за допомогою діаграми (див. рис. 2.4.)

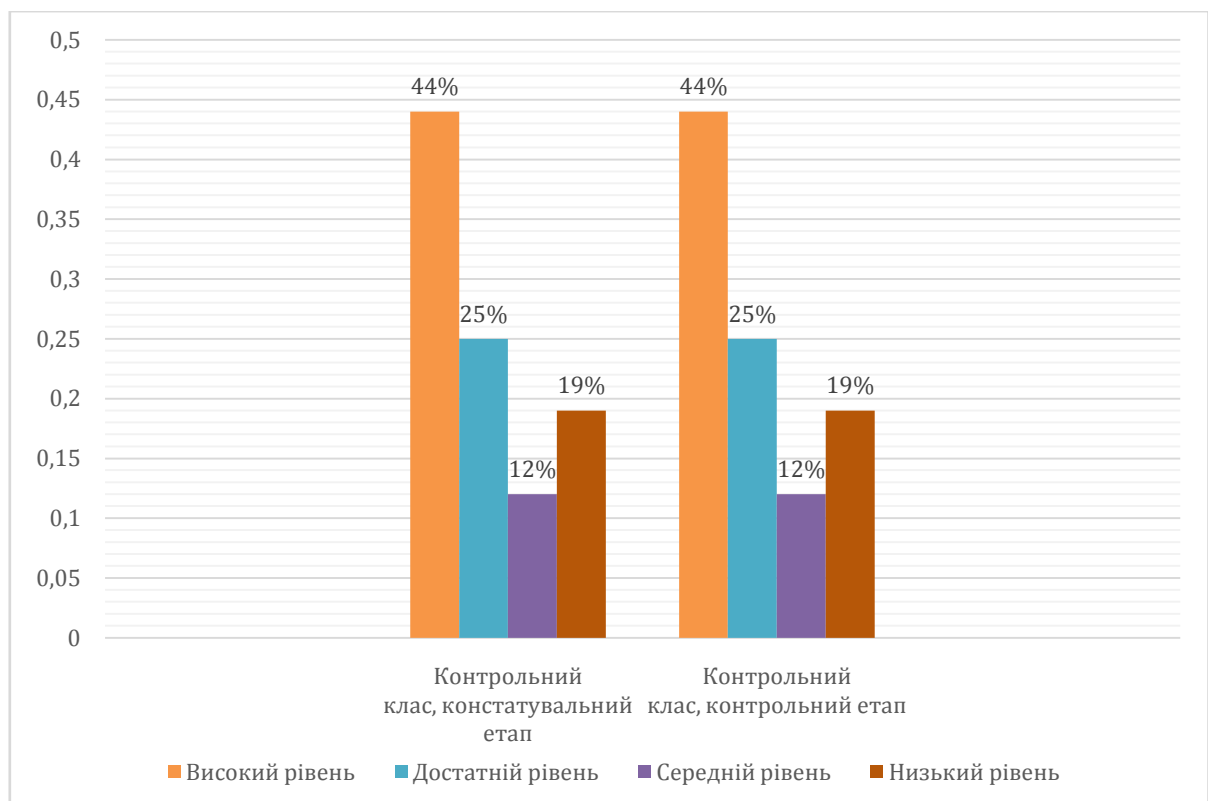

Рис. 2.4. Порівняння рівнів обізнаності молодших школярів контрольного класу із техніками формувального оцінювання на констатувальному та контрольному етапах дослідження

Аналіз результатів контрольного зрізу дозволив зробити такі висновки щодо впровадження технік формувального оцінювання в освітній процес сучасної початкової школи:

- формує в молодших школярів впевненість в собі, у своїх можливостях;
- дає можливість учню самостійно або спільно з вчителем визначати цілі навчання і планувати його результат;
- розвиває навички самооцінювання і взаємооцінювання;
- відзначає і вказує на будь-який успіх учнів;
- акцентує увагу на сильних сторонах, а не на помилках;
- дає можливість учням адекватно оцінювати свої результати;
- діагностує досягнення на кожному з етапів навчання;
- адаптовує освітній процес до можливостей кожної дитини;
- запобігає виробленню страху помилки;
- виявляє проблеми і вчасне запобігання їхньому нашаруванню;
- стимулює бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів.

Можна стверджувати, що метою формувального оцінювання у сучасній школі є покращувати якість навчання, а не забезпечувати підставу для виставлення оцінок. Використання методик формувального оцінювання сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, мотивує здобувачів освіти до навчання, саморозвитку, самонавчання й самостійної оцінювальної діяльності, яка виражається в готовності особистості активно й свідомо контролювати та оцінювати свою роботу. У той же час, формувальне оцінювання дає можливість забезпечити прозорість процесу оцінювання. Активне застосування сучасними вчителями методики формувального оцінювання є одним із ключових чинників якісних та ефективних уроків в початковій школі.

Формувальне оцінювання дозволяє адаптувати підходи до навчання та його оцінювання, відповідно до індивідуальних особливостей та потреб

кожного учня; через постійний моніторинг прогресу учнів, формувальне оцінювання мотивує їх до активної участі в освітньому процесі; допомагає учням розвивати навички саморегуляції, вміння планувати свої дії та визначати цілі навчання; спрямоване на розвиток різних аспектів особистості, враховуючи як когнітивні, так і соціально-емоційні аспекти.

Результати проведеного дослідження вказують на необхідність виокремлення рекомендацій вчителям початкової школи щодо впровадження технік формувального оцінювання.

Продуктивній організації формувального оцінювання в сучасній початковій школі сприятиме така послідовність дій вчителя:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей на певний період (наприклад, урок, тиждень, період, відведений на вивчення теми). Основою для вироблення навчальних цілей слугують очікувані результати навчання, передбачені відповідною навчальною програмою, та критерії оцінювання;

- інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень. Доцільно впроваджувати поступове залучення учнів до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності;

- надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей. Необхідно уникати створення протиставлення між учнями та зосереджуватися тільки на позитивних змінах у їхніх досягненнях. Зворотний зв'язок надають у письмовій, усній або електронній формі залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності;

- відмова від конкурентного середовища між учнями, від складання рейтингів та нагород за правильно виконані завдання, надання переваги вербальному заохоченню;

- однакові рівні і однаковий підхід до всіх учнів;

– створення умов для розвитку вміння молодших школярів аналізувати свою власну навчальну діяльність через процес рефлексії. Під час навчання доцільно спрямовувати учнів на спостереження за своїми діями та однокласників, осмислення власних міркувань і дій у контексті їх відповідності навчальним цілям;

– створення партнерських відносин між учителем і учнем, що стимулюють зростання досягнень, спрямованість на розвиток і підтримку дітей;

– корегування ходу процесу навчання, враховуючи отримані результати оцінювання і освітні потреби учнів;

– надання можливості учням удосконалити власну роботу [24].

Вчителям необхідно враховувати й інші аспекти при організації формувального оцінювання:

– внутрішня мотивація учнів. Мотивація учнів виявляється важливою для їх прогресу в навчанні. Якщо у учнів вона вже сформована, навчання постає задоволенням від самого процесу. Непересічне значення має і зовнішня мотивація. Зовнішня мотивація, така як похвала від учителя чи батьків, також має своє значення, але важливо уникати тиску, який може похитнути внутрішню мотивацію молодшого школяра.

– можливість вибору. Необхідно допускати учнів до вибору активностей, дозволяти їм брати участь у формулюванні правил, розробляти завдання та творчо вирішувати поставлені завдання;

– мета навчальної діяльності, яка передбачає досягнення майстерності, а не просто отримання високої оцінки;

– сприяння розвитку партнерських відносин з батьками учнів, у той же час зберігаючи власну спрямовальну функцію в освітньому процесі;

– підтримка батьків у їхньому бажанні допомогти дитині подолати труднощі в навчанні; застереження від зайвої опіки, акцент на важливості самостійної роботи учня.

У процесі реалізації формувального оцінювання вчитель повинен керуватися такими передумовами:

- проведення оцінювання як запланованої і ретельно розробленої складової освітнього процесу;
- визначення чітких цілей та критеріїв оцінювання, повідомлення учням про ці критерії безпосередньо перед виконанням завдання;
- бажання забезпечити простоту та зрозумілість форм, методів, цілей та самого процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу.;
- принцип ситуативності навчальної діяльності, що передбачає використання навчальних завдань із елементами новизни й непередбачуваності, орієнтованих на життєвий досвід учнів [17, с. 220].

Вчителі початкової школи повинні дотримуватися таких принципів реалізації формувального оцінювання:

- принцип гуманізації і демократизації, який утверджує ідеї рівності й вільного розвитку учнів у процесі навчання;
- принцип системності та комплексності, який враховує повноту організації процесу оцінювання учнів; урахування всіх етапів у здійсненні різних видів оцінювання; спільну спрямовану на цілі діяльність всіх учасників освітнього процесу.
- принцип розвивального навчання, який ґрунтується на першочерговості інтересів та особистісних запитів молодших школярів під час навчання і спрямовує процес оцінювання на самостійну діяльність школярів. Це сприяє активізації їхніх когнітивних здібностей, розвитку умінь планувати свою діяльність, досягати результатів та коригувати їх; а також розвиває уміння здійснювати самооцінювання і взаємооцінювання.
- принцип виховного навчання, який створює взаємозв'язок між знаннями, навичками, уміннями та формуванням особистості учня. Цей принцип виявляється у змісті, організаційних формах і технологіях формувального оцінювання;

– принцип індивідуалізації означає врахування в освітньому процесі особливостей типу сприйняття, індивідуального когнітивного розвитку та темпу навчання кожного учня. Цей принцип передбачає унікальний підхід до кожної дитини, відсутність порівнянь результатів навчання та систематичне відстеження успіхів кожної дитини окремо.

– принцип професійної компетентності для вчителів означає їхню готовність до впровадження формувального оцінювання та забезпечення його взаємодії з іншими методами та формами оцінювання. Вчитель повинен бути здатним до комплексної трансформації системи оцінювання, переосмислення традиційних методів навчання та володіння технологіями формувального оцінювання;

– принцип партнерства визначає характер відносин між вчителями, учнями та їхніми батьками при впровадженні сучасних форм оцінювання на засадах вільної, рівноправної співпраці. Цей принцип базується на взаємодії системної діяльності вчителів для ефективно організації процесу контролю та оцінювання; свідомої навчальної діяльності учнів та підтримувальної діяльності батьків.

Пропонуємо вчителям початкової школи, в освітньому процесі, використовувати техніки, які ми використовували під час експерименту. Також можемо запропонувати такі техніки формувального оцінювання:

1. Техніка «Картки для узагальнення матеріалу»: наприкінці уроку вчитель роздає учням картки з двома запитаннями: пропонує їм перелічити основні ідеї прочитаного/прослуханого тексту (відео, обговорення сьогоdnішнього уроку тощо); що вам не зрозуміло з прочитаного/прослуханого тексту (відео, обговорення сьогоdnішнього уроку тощо)? Запишіть свої запитання. Метою цієї техніки є визначення ступеня розуміння навчального матеріалу.

2. Техніка «Помилкові твердження»: вчитель висловлює навмисне неточне твердження і пропонує учням висловити свою згоду або спростувати його, обґрунтовуючи свою відповідь.

3. Техніка «Передай комплімент» доцільна для організації взаємооцінювання учнів у процесі парної або групової роботи. Учитель висловлює похвалу кожній парі або групі, пояснюючи конкретні причини, за які особа отримує визнання. Пізніше вчитель спонукає учнів передавати компліменти одне одному в рамках пари або групи, обговорюючи досягнення їхніх товаришів та наголошуючи, що можна ділитися компліментами, якщо хтось із однокласників хоча б в певній мірі досягнув очікуваних результатів.

4. Техніка «Знайди відмінності» використовується для оцінки власних досягнень учнями, оцінювання вчителем або батьками учнів, щоб зафіксувати прогрес у виконанні письмових або графічних завдань, виконаних на початку попереднього тижня і протягом поточного тижня.

5. Техніка «Дві зірки й одне побажання» – використовується для оцінювання творчих робіт учнів, таких як твори чи есе. Учитель пропонує учням перевірити роботу свого однокласника. Під час коментування робіт одне одного, учні не виставляють оцінок, але надають два позитивних моменти – «дві зірки» – та один аспект, який може бути поліпшений – «побажання» [34, с. 27].

б. Оцінювання за допомогою заповнення карток, наприклад:

Уміння, навички	Дуже добре	Не все	Не зрозумів
Я навчився писати нові слова з апострофом			
Я зрозумів, як застосовувати правила.			
Я сам підбираю приклади			
Я зрозумів, як виконувати домашнє завдання.			
Урок був цікавим			

7. Долоньки. Учні, використовуючи вирізані із паперу розфарбовані долоньки, висловлюють сигнал учителю, чи все зрозуміло, чи їм потрібна допомога [22, с. 98].

8. Вимірювання температури. Цей метод використовується для перевірки того, наскільки учні вірно виконують завдання. З цією метою учні призупиняють свою діяльність і відповідають на питання: «Що ми зараз робимо?» [13, с. 13].

9. Відповідь на запитання – це прояв розуміння або нерозуміння завдання чи процесу його виконання. Якщо урок ведеться у формі роботи в парах або групах, вчитель може попросити одну з пар або груп продемонструвати процес виконання завдання, а інші спостерігатимуть.

10. Техніка «Сходи до успіху». Пропонується створити зображення у вигляді сходинок, де кожен рівень має певне твердження, що відображає рівень розуміння матеріалу. Учні використовують стікери чи інші умовні знаки для відзначення сходинок, яка відповідає їхньому розумінню [26, с.28].

Рис. 2.5. Ілюстрація до техніки «Сходи до успіху»

11. «Градус успіху». За допомогою зображення термометра учень самостійно визначає свій рівень досягнень, оцінюючи результати своєї діяльності під час уроку.

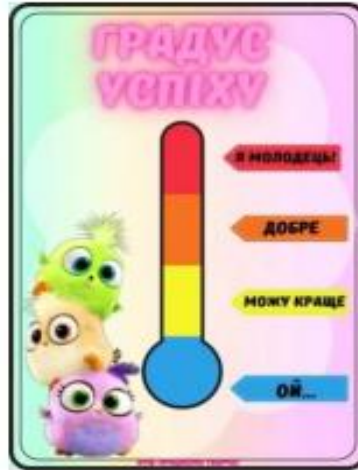

Рис. 2.6. Ілюстрація до техніки «Градус успіху»

12. «Плюс – мінус». Учні використовують символи плюса та мінуса в зошиті, щоб позначити завдання, з якими вони легко справилися, та ті, які їм видались незрозумілими.

13. Техніка «Сигнал». Кожен учень на краю парти тримає картку та користується прищипкою, щоб висловити свої відчуття під час виконання завдань [26, с.28].

Рис. 2.7. Ілюстрація до техніки «Сигнал»

14. Прийом «Три – Два – Один». У першому рядку записуємо три нових та захоплюючих факти з уроку. У другому – два відомих чи зайвих факти, які вже були відомі учням. У третьому – один факт, що викликає бажання отримати більше інформації.

15. Потяг вражень. На дошці представлено зображення потяга з вагончиками, кожен із яких символізує завдання, яке діти виконували на

уроці. Дітям пропонується оцінити кожне завдання, опускаючи «веселе личко» або «сумне личко», в залежності від того, чи їм сподобалося виконувати дані завдання від учителя.

Рис. 2.8. Ілюстрація до техніки «Потяг вражень»

16. Технологія «Веселка».

На екрані (великому аркуші) зображена веселка. Кожен колір – позиція, щодо якої можна висловити думку про урок:

- червоний – «Тепер я можу...»
- помаранчевий – «Я навчив(-ла)ся...»
- жовтий – «Було складно...»
- зелений – «Мені вдалося...»
- блакитний – «було цікаво...»
- синій – «Мене здивувало...»
- фіолетовий – «Сьогодні я дізнав(-ла)сь...»

17. Технологія «Мозкова атака»

Потрібно швидко висловити максимальну кількість ідей, провести обговорення та вибрати найкращі з них, усе це в обмежений час. Наприклад: за темою «Тварини». Індивідуальна «мозкова атака» – запишіть усе, що ви знаєте про тварин. «Мозкова атака» у парах – поділіться своїми враженнями з сусідом, «мозкова атака» у групах – обговоріть цю тему у групах. Діти мають записати все, що вони знають на аркушах паперу, класифікуючи інформацію.

18. Техніка «Діаграма цеглинками Lego». Учень використовує цеглинки, які об'єднані у вигляді діаграми, для оцінки ефективності своєї роботи. Кількість цеглинок у діаграмі вказує на високий рівень оцінки роботи. Цю техніку можна застосовувати для аналізу успіхів протягом

окремого уроку або протягом цілого навчального дня, а кольори для позначення рівня успішності учень вибирає самостійно.

19. Техніка «Вибивали», яка є здебільшого груповою. Вчитель роздає кожному учневі аркуш паперу із завданням скласти список трьох-п'яти думок або тверджень щодо вивченого поняття чи теми. Коли учні завершують завдання, вони встають. Потім вчитель закликає когось поділитися однією зі записаних ідей. Решта учнів слухає та викреслює у себе те, що вже було сказано, якщо хтось має подібну думку чи твердження. Коли всі ідеї одного учня викладено, він сідає. Вчитель продовжує запрошувати дітей висловлювати свої думки, поки всі не сядуть. В результаті цього вчитель може визначити загальний рівень розуміння вивченого матеріалу, виявити прогалини в знаннях. Після цього вчитель може зробити систематичне (і при потребі коригувальне) узагальнення, щоб з'ясувати, наскільки учні вдруге зрозуміли тему.

20. Кубик Блума, який допомагає узагальнити та визначити рівень знань молодшого школяра з вивченої теми [50]. На гранях кубика написані типи запитань: назвати, пояснити, запропонувати, подумати, поділитися. Учитель підкидає кубик і ставить учням запитання відповідного типу. Учні відповідають на запитання, а однокласники можуть доповнювати або коригувати відповіді.

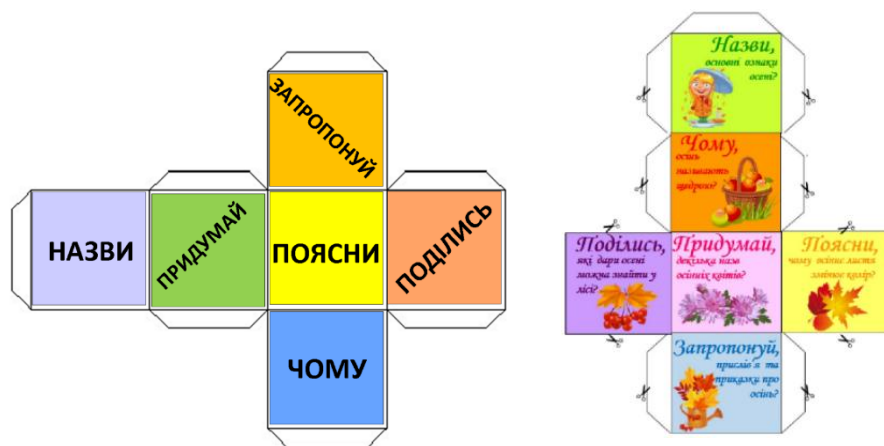

Рис. 2.9. Ілюстрація до техніки «Кубик Блума»

21. Техніка «Рюкзак». Учні мають «зібрати» свої досягнення, отримані під час уроку. Рюкзак передається від одного учня до іншого, і кожен «додає» свої досягнення до загального «навантаження».

22. Технологія «Плюс-мінус-цікаво». Метод дозволяє учням підвести підсумок уроку та висловити свою думку про його результати [28, с. 50].

"+" - факти, що викликали позитивні емоції та зацікавили
 "-" - що з теми уроку залишилося незрозумілим
 "?" - хотілося б дізнатися про це більше

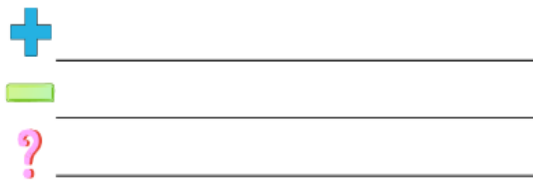

Рис. 2.10. Ілюстрація до техніки «Плюс-мінус-цікаво»

23. Техніка «Крізь окуляри». Ця техніка формульованого оцінювання використовується для того, щоб перевірити розуміння учнів теми до і після уроку. Вона допомагає вчителям зрозуміти, як учні засвоюють матеріал, і надати їм додаткову підтримку, якщо це необхідно.

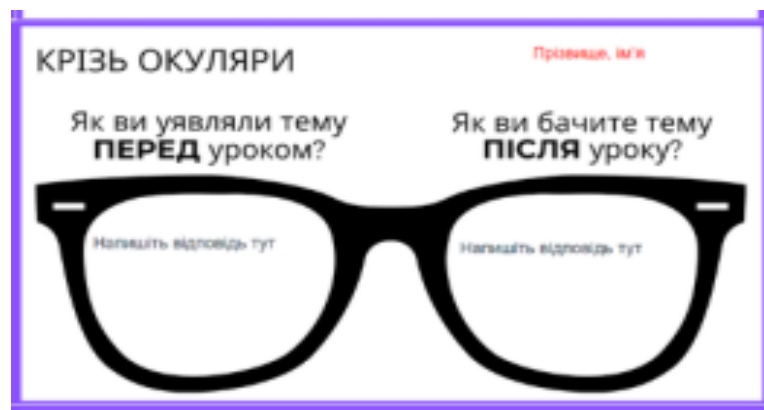

Рис. 2.11. Ілюстрація до техніки «Крізь окуляри»

24. Портфоліо. Особливе місце серед технік організації формульованого оцінювання належить портфоліо. Портфоліо (від італ. portafoglio – «портфель») – збірка робіт учня, яка показує його особистий прогрес у освітньому процесі за певний період. Портфоліо дозволяє вчителю проводити комплексне постійне спостереження за процесом мисленнєвої діяльності учня, розвитком його міждисциплінарних умінь, опануванням

навичками групової роботи та наполегливістю у досягненні результатів навчання, портфоліо дозволяє вчителю надзвичайно ефективно мотивувати, заохочувати кожного школяра до більшої активності в усіх сферах його життя [43, с. 51]. Отже, портфоліо може включати в себе різноманітні творчі роботи учня, такі як письмові завдання, фотографії, малюнки, коментарі від вчителів та батьків, самооцінювання, результати групової роботи, різні проєктні розробки тощо. Шляхом аналізу цього портфоліо вчитель, разом із учнем і його батьками, може планувати подальший розвиток дитини в освітньому процесі.

Тобто, формувальне оцінювання виступає не тільки інструментом для вимірювання навчальних досягнень учня, але й стає ефективним засобом для навчання: цей підхід дозволяє визначити потреби учня у процесі навчання, вчасно виявляти труднощі та запобігати їх подальшому зростанню. Крім того, формувальне оцінювання сприяє формуванню внутрішньої мотивації молодших школярів до навчання, спонукає до саморозвитку, самопізнання, саморефлексії, самовдосконалення. Також формувальне оцінювання сприяє підвищенню впевненості у власних силах, запобігає страху перед помилками та зміцнює взаємодію у шкільному колективі. Формувальне оцінювання одночасно слугує інструментом для вчителя у плануванні ефективного освітнього процесу, надає можливість передбачати способи для підтримки учнів, надає вчителю конструктивні рекомендації для поліпшення освітніх результатів. Даний вид оцінювання дозволяє вчителю відстежувати прогрес у навчанні, аналізувати та діагностувати досягнення на кожному етапі освітнього процесу. Ефективними техніками формувального оцінювання є: «Картки для узагальнення матеріалу», «Доповни твердження», «Плюс-мінус-цікаво», «Три – Два – Один», «Сигнал», «Помилкові твердження», «Знайди відмінності», «Градус успіху», «Дві зірки й одне бажання», «Сходи до успіху», «Світлофор», «Однохвилинне есе», «Потяг вражень», «Діаграма цеглинками Lego», «Крізь окуляри», навчальне портфоліо тощо.

Висновки до другого розділу

Теоретичний аналіз проблеми формувального оцінювання в сучасній початковій школі зумовив необхідність проведення експериментального дослідження. Метою дослідження була перевірка ефективності використання технік формувального оцінювання, виявлення рівня обізнаності вчителів початкової школи із техніками формувального оцінювання. Дослідження проводилося на базі Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 (контрольний клас) та Ріпкинського ліцею імені Софії Русової Ріпкинської селищної ради (експериментальний). Загалом у констатувальному експерименті взяли участь 40 учнів четвертих класів, з них 16 учнів ЗОШ № 25 м. Чернігова і 24 учні Ріпкинського ліцею імені Софії Русової.

Аналіз анкетування сучасних вчителів початкової школи дозволив зробити висновок про їх компетентність у впровадженні різних технік формувального оцінювання. Варто відмітити, що вчителі Чернігівської загальноосвітньої школи I ступеня № 25 змогли глибше розкрити зміст їх діяльності у питанні реалізації формувального оцінювання на уроках в початковій школі. В опитаних вчителів переважав високий та середній рівень компетентності у реалізації формувального оцінювання на уроках в умовах Нової української школи.

На констатувальному етапі дослідження було з'ясовано, що в учнів експериментального класу були гірші показники обізнаності із техніками формувального оцінювання, що й зумовило проведення формувального етапу, під час якого широко впроваджувалися та реалізовувалися техніки формувального оцінювання («світлофор», «сигнали рукою», «однохвилинне есе», «незакінчене речення», техніка із застосуванням геометричних фігур).

На контрольному етапі було з'ясовано, що в експериментальному класі показники значно покращилися, порівняно із констатувальним етапом дослідження, в контрольному ж класі – залишилися незмінними. Такі результати свідчать про високу ефективність проведеної роботи.

Крім того, використання технік формувального оцінювання сприяло підвищенню ефективності освітнього процесу, мотивувало учнів до навчання, саморозвитку, самонавчання й самостійної оцінювальної діяльності, яка виражалася в готовності молодших школярів активно й свідомо контролювати та оцінювати свою роботу.

ВИСНОВКИ

Результати здійсненого дослідження засвідчили досягнення мети та розв'язання поставлених завдань, що дали підстави для таких висновків:

1. Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що історичний розвиток системи оцінювання навчальних досягнень молодших школярів свідчить про постійну зміну методів і форм оцінювання протягом століть. У XVIII–XIX ст. використовувалася бальна система оцінювання, яка дозволяла присвоювати конкретний бал за виконану роботу. На початку XX ст. засобом оцінювання навчальних досягнень учнів була оцінка, що досить широко використовувалася у шкільній системі (поточні, семестрові та річні). У період з 1917–1921 рр. в оцінюванні використовували словесну чотирибальну систему оцінок: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», а в 1930-х рр. вводилося п'ять рівнів: «дуже добре», «добре», «посередньо», «погано», «дуже погано». У 1944 р. словесна система оцінювання замінена на. У 1986 р. у початковій школі використовувалося словесне оцінювання та оцінки-символи. З 2001 р. було запроваджено 12-бальну систему оцінювання. Із впровадженням Концепції Нова українська школа (2018) введено оцінювання компетентностей молодших школярів, яке зосереджене на розвитку їхніх здібностей та вмінь, мотивуванні до навчання та розвитку самоосвітньої компетентності.

2. З'ясовано, що оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень молодших школярів в оволодінні змістом предмета, вміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм. Аналіз навчальних досягнень молодших школярів у Новій українській школі здійснюється у процесі формувального та підсумкового оцінювання. Мета формувального оцінювання полягає у відстеженні особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчальним матеріалом. Метою підсумкового оцінювання є порівняння успішності учнів із обов'язковими результатами навчання, визначеними Державним стандартом початкової освіти. Оцінювання в освітньому процесі початкової школи виконує:

діагностувальну, прогностичну, мотиваційну, розвивальну, навчальну, коригувальну і виховну функції. Основними принципами оцінювання в початковій школі є принцип об'єктивності, систематичності, гнучкості, диференційованості, конфіденційності та прозорості.

3. З метою перевірки ефективності використання технік формувального оцінювання, виявлення ставлення вчителів початкової школи до технік формувального оцінювання та досвіду їх використання здійснено експериментальне дослідження. Аналіз анкетування вчителів початкової школи свідчить про їхню обізнаність у впровадженні різних технік формувального оцінювання: 53 % учителів продемонстрували високий рівень, 35 % – середній рівень та 12 % – низький рівень.

На констатувальному етапі дослідження було з'ясовано, що молодші школярі не достатньо обізнані з техніками формувального оцінювання, що і зумовило необхідність проведення формувального етапу дослідження.

4. Під час формувального етапу дослідження широко впроваджувалися та реалізовувалися візуальні, письмова та усна техніки формувального оцінювання («світлофор», «сигнали рукою», «однохвилинне есе», «незакінчене речення», «техніка із застосуванням геометричних фігур»). На контрольному етапі було з'ясовано, що в експериментальному класі показники значно покращилися (високий рівень обізнаності із техніками формувального оцінювання показали 50 % учнів, достатній – 29 %, середній – 13 %, і тільки 8 % учнів продемонстрували низький рівень), порівняно із констатувальним етапом дослідження, що свідчить про високу ефективність проведеної нами роботи. Крім того, використання технік формувального оцінювання сприяло підвищенню ефективності освітнього процесу, мотивувало учнів до навчання, саморозвитку, самонавчання й самостійної оцінювальної діяльності.

Отже, продуктивній організації формувального оцінювання учнів початкової школи сприятиме така послідовність дій вчителя: формулювання зрозумілих для молодших школярів навчальних цілей; інформування їх про

критерії оцінювання; надання їм зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей; створення умов для формування у молодших школярів уміння аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія); створення партнерських відносин між учителем і молодшим школярем; корегування навчального процесу з урахуванням результатів оцінювання та навчальних потреб молодших школярів; надання можливості їм удосконалити власну роботу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективним є вивчення ефективності використання креативних та рухових технік формувального оцінювання молодших школярів у Новій українській школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажміна Е. А. Формувальне оцінювання: цілі, умови, принципи та структура. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 4. С. 130–137.
2. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні: автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» Київ, 2009. 43 с.
3. Біляковська О. Константи гуманної педагогіки в оцінюванні навчальних досягнень учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 53. С. 327–332.
4. Богданець-Білоskalенко Н., Фідкевич О. Формувальне оцінювання. *Український педагогічний журнал*. 2022. Вип. 1. С. 30–37.
5. Бондар В. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 420 с.
6. Борбич А., Гузенко О., Оксенчук Т. Гуманістичний підхід в оцінюванні результатів навчання школярів: історико-педагогічний аспект. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. Вип. 4. С. 19–25.
7. Буханевич Н.В. Сучасні методи контролю та оцінки знань школярів. Проблеми сучасної педагогічної освіти. *Серія «Педагогіка і психологія»*. Ялта, 2007. Вип. 14. С. 126-130.
8. Гавриленко Т.Л. Розвиток початкової освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст): дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2019. 578 с.
9. Державний стандарт початкової освіти: затв. Постановою Каб. Міністрів України, від 21 лютого 2018 р. № 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2023).
10. Дунець І. Р. Методи та інструменти формувального оцінювання молодших школярів у Новій українській школі. Тернопіль, 2020. 23 с.

11. Зеленська Л. Д., Михайленко М. О. Педагогічний інструментарій організації формувального оцінювання в закладах загальної середньої освіти. *Педагогічні науки*. 2022. Вип.3. С. 11–19.
12. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. Вип. 1. С. 88–95.
13. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у Новій українській школі. *Інноваційна педагогіка*. 2017. Вип. 2. С. 12–17.
14. Концепція Нової української школи. URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/301/Nova_ukrainska_shkola_Koncepcija_2016_Pedrada.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
15. Ларіонова Н. Б., Стрельцова Н. М. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи: навч.-метод. посібн. 2-е вид., переробл. та доповн. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.
16. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ — початок ХХІ ст.) : монографія. Київ: Богданова А.М., 2009. 404 с.
17. Лясковська Т. Формувальне оцінювання в НУШ – інноваційний інклюзивний інструментарій сучасного вчителя. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку: колект. монографія. Чернівці: «Технодрук», 2021. С. 213–226.
18. Марчук С. С. Науково-теоретичні аспекти контролю і оцінювання навчальної успішності учнів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2008. Вип. 1. С. 171–176.
19. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. Вип. 6. С. 45–57.
20. Мотуз Т. В., Саєнко О. В., Слободенюк О. О. Проблема оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній думці

кінця XX – початку XXI століття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 86. С. 17–21.

21. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти» № 813 від 13 липня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 25.11.23)

22. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с

23. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.

24. Онопрієнко О. В. Нова українська школа: інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2021. 208 с.

25. Онопрієнко О. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. *Український педагогічний журнал*. 2016. Вип. 4. С. 36–42.

26. Осадченко Н. І. Формувальне оцінювання в початковій школі: перший досвід та перспективи: метод. посіб. Лохвиця. 2022. 55 с.

27. Остапчук С. С. Оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця XIX – 40-х років XX ст.: історіографія та джерела дослідження. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 507–511.

28. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення в учнів початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: «Освіта», 2020. 192 с.

29. Предик А. А. Проблема оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи в Україні 50-ті - 90-ті роки ХХ століття: дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Чернівці, 2009. 256 с.
30. Про навчальні програми та режим роботи у початковій і середній школі. *Бюл. Нар. комісаріата освіти*. 1932. Вип. 42. С. 1–6.
31. Про підсумки шкільної роботи за 1931/32 н. р. *Бюл. Нар. комісаріата освіти*. 1932. Вип. 27. С. 3–5.
32. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. ХХ ст.): Нариси / редколегія: М. Д. Ярмаченко та ін. Київ: Радянська школа, 1991. 384 с.
33. Роміцина, Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів з математики в Новій українській школі. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/04/statja_20190404_1.pdf (дата звернення: 25.10.2023)
34. Ротфорт Д. В. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. /Д. В. Ротфорт, О. М. Гезей; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. Харків : «Ранок», 2021.144 с.
35. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*. 2018. Вип. 19(3). С. 26–32.
36. Савченко О.Я. Ретроспективний аналіз стану проблеми контролю й оцінювання успішної учнів (період радянської школи). Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу : колект. монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Байбара Т. М. та ін. Київ, 2012. С. 6–13.
37. Стрілецька Н. М., Смаглюк О. С. Використання прийомів (технік) формувального оцінювання на уроках інформатики у початковій школі. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 6. С. 355–363.

38. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : вибр. твори : в 5 т. Київ: Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 7-274.

39. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. 1 - 2 клас Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. 68 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 29.11.2023)

40. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. 3 - 4 клас Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. 107 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (дата звернення: 30.11.2023)

41. Типова освітня програма розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна. 1-2 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. 66 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (дата звернення: 28.11.2023)

42. Типова освітня програма розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна. 3-4 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. 73 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf> (дата звернення: 30.11.2023)

43. Фідкевич О. Л. Нова українська школа: теорія і практика формування оцінювання у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посібн. Київ: Генеза, 2019. 64 с.

44. Фідкевич О. Л. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посібн. Київ: Генеза, 2020. 97 с.

45. Чупахіна С.В. Проблеми оцінювання навчальних досягнень дітей 6 – 7-річного віку у закладах освіти України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2007. 235 с.

46. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2017. 640 с.

47. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: навч.-метод. посібн. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2014. 136 с.

48. Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики. URL: <https://nus.org.ua/view/shho-take-formuvalne-otsinyuvannya-chomu-vono-potribne-uchnyam-i-yaki-osnovni-vykyky/> (дата звернення: 11.12.2023)

49. Як тепер оцінюватимуть учнів початкових класів – головне з методрекомедацій. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-teper-otsinyuvatymut-uchniv-pochatkovyh-klasiv-golovne-z-metodrekomentatsij/> (дата звернення: 12.12.2023)

50. Як учителю отримати зворотний зв'язок від учнів? Кілька перевірених методик. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-uchytelyu-otrymaty-zvorotnyj-zv-yazok-vid-uchniv-kilka-efektyvnyh-metodyk/> (дата звернення: 17.11.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів 4 класу

Прочитайте уважно запитання. Свою відповідь обведіть кружечком.

1. Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань візуальні техніки (наприклад, «світлофор», «сигнали рукою» тощо)?

а) так;

б) ні.

2. Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань усні техніки (наприклад, «незакінчене речення» тощо)?

а) так;

б) ні.

3. Чи використовують вчителі під час процесу оцінювання Ваших знань письмові техніки (наприклад, «однохвилинне есе» тощо)?

а) так;

б) ні.

4. За допомогою яких технік вчителі переважно оцінюють Ваші знання на уроці?

а) за допомогою візуальних технік (наприклад, «світлофор», «сигнали рукою» тощо);

б) за допомогою усних (наприклад, «незакінчене речення» тощо);

в) за допомогою письмових (наприклад, «однохвилинне есе» тощо);

г) інше.

5. Які техніки оцінювання Вам подобаються більше?

а) візуальні (наприклад, «світлофор», «сигнали рукою» тощо);

б) усні (наприклад, «незакінчене речення» тощо);

в) письмові (наприклад, «однохвилинне есе» тощо);

г) інше.

6. Які техніки оцінювання Вам подобаються менше?

- а) візуальні (наприклад, «світлофор», «сигнали рукою» тощо);
- б) усні (наприклад, «незакінчене речення» тощо);
- в) письмові (наприклад, «одноговилинне есе» тощо);

7. За допомогою яких технік Ви краще можете оцінити результати своєї роботи?

- а) за допомогою візуальних технік (наприклад, «світлофор», «сигнали рукою» тощо);
 - б) за допомогою усних (наприклад, «незакінчене речення» тощо);
 - в) за допомогою письмових (наприклад «одноговилинне» тощо);
 - г) інше.
-
-

Дякую за Ваші відповіді!

Анкета для вчителів початкової школи:

Шановні вчителі!

З метою вивчення досвіду з використання технік формувального оцінювання молодших школярів просимо Вас дати відповіді на питання анкети:

1. У якому класі Ви викладаєте?

а) Першому.

б) Другому.

в) Третьому.

г) Четвертому.

2. Чи використовуєте Ви техніки формувального оцінювання? Якщо так, то які?

а) Так.

б) Ні.

3. Якщо Ви не використовуєте техніки формувального оцінювання, то чому?

4. Які техніки формувального оцінювання, на Вашу думку, більш ефективні? Чому?

5. Які техніки формувального оцінювання, на Вашу думку є неефективні? Чому?

6. Як реагують учні на використовувані Вами техніки формувального оцінювання?

7. Чи складно учням оцінити себе за допомогою технік формувального оцінювання?

8. Які техніки формувального оцінювання більше подобаються учням?

9. Які техніки формувального оцінювання не подобаються учням?

10. На яких етапах уроку Ви використовуєте техніки формувального оцінювання?

11. Як використання певних (візуальних, усних, письмових, рухових, креативних) технік формувального оцінювання впливає на результати навчання учнів?

Дякуємо за Ваші відповіді!

Анкета для учнів 4 класу

Прочитайте уважно запитання. Свою відповідь обведіть кружечком.

1. Які техніки оцінювання, з проведених мною, Вам сподобались більше?

а) Візуальні («світлофор», «сигнали рукою», «техніка з застосуванням геометричних фігур»).

б) Усна («незакінчене речення»).

в) Письмова («однохвилинне есе»).

2. Які техніки оцінювання, з проведених мною, Вам сподобались менше?

а) Візуальні («світлофор», «сигнали рукою», «техніка з застосуванням геометричних фігур»).

б) Усна («незакінчене речення»).

в) Письмова («однохвилинне есе»).

Дякую за Ваші відповіді